

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra psychologie a speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Šikana na základní škole

Vypracoval: Ingrid Šťastná
Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Kohoutek

České Budějovice 2014

Abstrakt

V bakalářské práci se zabývám problematikou šikany, která probíhá mezi žáky na základních školách. V práci se zaměřuji hlavně na postoje rodičů a pedagogů k šikanovaným dětem, prevenci šikany a dopady šikany na psychiku žáka.

V první části bakalářské práce pojednávám o teoretických poznatcích. V této části popisuji důležité pojmy, které souvisejí s problematikou šikanování. Vymezuji zde pojem šikana, trestní odpovědnost, kdo všechno se může účastnit šikanování, druhy, vývoj a důsledky šikany. V neposlední řadě zde popisuji jednu z nejdůležitějších věcí, co se týče šikany, a to je její prevence. Věnuji se zde také jedné z nejnovějších forem šikany – kyberšikaně, která vznikla v posledních letech díky technickému pokroku.

V druhé části prezentuji svůj vlastní výzkum. Cílem mé bakalářské práce je popsat dynamiku šikany, zjistit, jaké druhy šikany existují a jaké důvody vedou agresory k šikanování druhých. Dále popisuji, jak šikanu a její dopad zvládají šikanované děti, a jak ji na základních školách předcházejí a jednají s důsledky šikany. K dosažení stanovených cílů jsem použila tři výzkumné otázky: S jakým postojem a pomocí přistupují rodiče a učitelé k dětem, které někdo šikanuje?; Jak se šikaně na základní škole dá přecházet?; Jaké jsou dopady šikany na psychiku žáka?

Do vlastního výzkumu jsem zařadila osm respondentů, se kterými jsem vedla polo strukturovaný rozhovor.

Z výzkumu vyplynulo, že rodiče obětí měli k šikanování svých dětí velmi dobrý přístup. Rodiče se snažili šikanu co nejrychleji vyřešit a být co největší oporou pro své šikanované dítě. Oproti tomu někteří pedagogové měli opačný přístup. Nebyli ochotni spolupracovat při řešení šikany, ale ne všichni pedagogové byli neochotní – jak vyplývá z mého výzkumu. Jednou z nejzákladnějších složek řešení šikany by měla být její prevence. Ale jak si můžete přečíst v praktické části práce, prevence na základních školách je mizivá, jak vypovídají dotazovaní respondenti. Na třetí výzkumnou otázku mi respondenti vypovídali shodně. U všech respondentů zanechala šikana psychické následky. Vyslechnuté oběti šikany i agresor si psychické následky nesou dodnes.

Klíčová slova

Šikana, oběť, agresor, typy šikany, vývoj šikany, důsledky šikany, prevence šikany.

Abstract

In my bachelor's work I address the issues of bullying at elementary schools. I focus mainly on the parents' and teachers' attitudes to the bullied children, bullying prevention and the impacts of bullying on pupils' psyche.

In the first part of my bachelor's work I introduce the theoretical background. I describe the important concepts which are connected with bullying. I specify the term of bullying, criminal responsibility, who can take part in bullying, kinds of bullying, its progress and consequences. I also describe one of the most important things related to bullying which is its prevention. I address one of the newest kinds of bullying as well – cyberbullying, which has emerged due to the technical progress recently.

In the second part I present my own research. The goal of my bachelor's work is to describe the dynamics of bullying, find out about kinds of bullying and what reasons lead the bully to bullying the others. I also talk about how the bullied children cope with bullying and its impacts, how the elementary schools prevent bullying and handle its impacts. I have applied three research questions to accomplish the stated goals: “What kind of attitude and help do parents and teachers offer to bullied children?”, “What are the impacts of bullying to pupil's psyche?”.

I have put eight respondents in the research itself and interviewed them in a semi-structured interview.

The research revealed that parents of the bullied victims had a very good attitude to bullying. The parents did their best to solve the situation as quick as possible and to give the most possible support to their bullied child. On contrary, some teachers had the opposite attitude. They were not willing to cooperate in solving bullying. However, the research reveals that not all the teachers were uncooperative. One of the basic components in bullying solution should be its prevention. However, as you can find out in the practical part of this work, prevention at elementary schools is minimal, as the interviewed respondents reflected. The answer to the third research question was identical. Bullying left psychological consequences in all the respondents. Both

interviewed victims of bullying and bully have carried the psychological consequences up to now.

Key words

Bullying, victim, bully, types of bullying, progress of bullying, impacts of bullying, prevention of bullying.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

.....

(jméno a příjmení)

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Mgr. Tomášovi Kohoutkovi za jeho trpělivost, pomoc a cenné připomínky. Dále bych ráda poděkovala své rodině, přáteli za podporu a pomoc při studiu a psaní mé bakalářské práce.

Obsah

Abstrakt.....	2
1 Současný stav.....	14
1.1 Vymezení pojmu šikana	14
1.1.2 Šikana a zákon	15
1.2 Účastníci šikany.....	16
1.2.1 Žák jako agresor	16
1.2.2 Žák jako oběť.....	18
1.2.3 Učitel jako agresor	20
1.2.4 Učitel jako oběť	21
1.3 Typy šikanování.....	21
1.3.1 Základní formy šikany	21
1.3.2 Dělení dle délky trvání.....	23
1.3.2.1 Krátkodobá šikana	23
1.3.2.2 Dlouhodobá šikana	23
1.3.3 Dělení dle typu šikany	24
1.3.4 Kyberšikana	26
1.4 Vývoj šikany.....	28
1.4.1 Zrod ostrakismu	29
1.4.2 Fyzická agrese a psychická manipulace	29
1.4.3 Vytvoření jádra	30
1.4.4 Vytváření norem	30
1.4.5 Totalita.....	31

1.5 Důsledky šikany.....	31
1.5.1 Důsledky pro oběť	31
1.5.1.1 Fyzické důsledky	32
1.5.1.2 Psychické důsledky.....	32
1.5.1.3 Sociální důsledky.....	32
1.5.2 Důsledky pro agresora	33
1.5.3 Posttraumatická stresová porucha.....	33
1.6 Prevence šikany	34
1.6.1 Prevence na úrovni školy jako celku	35
2 Cíl práce a výzkumné otázky.....	37
2.1 Cíl práce.....	37
2.2 Výzkumné otázky	37
3 Metodika	38
3.1 Použitá metodika	38
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	39
3.3 Charakteristika respondentů	39
3.4 Kontaktování respondentů a průběh rozhovorů.....	40
4 Prezentace výsledků.....	45
4.1 Rozhovor s oběťmi	45
4.2 Rozhovor s agresorem	53
4.3 Rozhovor s pedagogy	54
4.4 Rozhovor se školním psychologem.....	57
4.5 Rozhovor s rodičem.....	61
5 Diskuze	64

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

6 Závěr 70

Seznam použitých zkratk

ZŠ – základní škola

R1-8 – respondent 1 až 8

VO – výzkumné otázky

Úvod

Šikana je významným a rozsáhlým problémem po celém světě. Každý z nás má jistě zkušenost se šikanou ať už byl sám účastníkem šikany, nebo byl jen přihlížejícím. Šikana začíná už na základní škole, pokračuje na střední škole dokonce i na vysokých školách, nebo na pracovištích. Ve své práci se zaměřuji na šikanu na základní škole, kde v dětech roste agresivita. Cílem mé práce je pomoci objasnit závažnost šikany na základních školách a poukázat na dopady při neřešení problému, které mohou vyústit až po trestné činy nebo sebevraždy.

V dnešní době, i po mnoha odborných výzkumech, není šikana vnímána jako zásadní problém a také se k tomu tak vedení školy a pedagogové staví. Po rozhovorech s řadou učitelů, jsem se dozvěděla o praktikách řešení agresivity dětí. Na některých školách se šikana neřeší. Vedení a pedagogové nepřipouštějí, že by na jejich škole šikana vůbec byla. V tom je zásadní problém. Doufám, že moje práce, kterou jsem přislíbila k prostudování školám, kde jsem prováděla praktickou část, změní názor pedagogů i vedení těchto škol. Začnou řešit šikanu a budou pokračovat i v prevenci proti šikaně.

V mnoha odborných publikacích, v masmédiích i různých dalších pramenech se dozvídáme, že agresivita a šikana jako taková se v poslední době velmi rozrůstá. Objevují se i nové druhy šikany jako např. kyberšikana. V poslední době se šikana bohužel týká už i učitelů, kteří jsou napadáni žáky pomocí moderní techniky. Například žáci vydírají učitele pomocí SMS zpráv, e-mailů nebo dokonce je slovně i tělesně napadají při hodinách a přestávkách. Jak je možné, že tohle si žáci v dnešní době dovolí k učiteli, který má být chápán jako autorita ve škole? I tímto problémem se ve své práci budu zabývat.

V teoretické části rozebírám vymezení pojmu šikana podle odborné literatury. Zaměřuji se také na druhy šikany, které jsou na základních školách. V neposlední řadě zmiňuji následky šikany a prevenci. Prevence je podle mě nejdůležitější částí a je také na řadě škol podceňována ba i zanedbávána.

V praktické části se zabývám rozhovory s pedagogy, školním psychologem, sociálním pracovníkem a s oběťmi šikany. Pomocí rozhovorů se snažím zjistit konkrétní průběh šikany a řešení reálných situací.

1 Současný stav

Šikana dříve byla označována jako jev, který se na školách jednou za čas vyskytuje. Novodobější výzkumy ale ukazují, že šikana je o mnoho rozšířenější. Následky neřešené šikany mohou vygradovat až k sebevraždě žáka. Ze základních škol šikana nikdy nezmizí, ale může být částečně eliminována preventivními opatřeními.

(13)

1. 1 Vymezení pojmu šikana

Šikana je dle slovníku vymezena jako: „Tělesné, psychické nebo spojené ponižování nebo týrání jedinců jinými, nejčastěji ve vrstevnických skupinách; původci šikany bývají jedinci tělesně silnější, starší, vyspělejší či v početní převaze.“ (6)

Nebo ji lze definovat jako: „násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“ (31)

S novou dobou přichází nové techniky šikanování, jak popisuje Hartl ve svém slovníku, např. kyberšikana. Další formou šikany je šikana žáků vůči učiteli. Mladší generace pomocí nové techniky (kyberšikana) vydírá nebo přímo napadá své učitele. (6) (2)

Šikanu je nutné rozlišit od teasingu. Teasing připomíná šikanu, ale jde pouze o škádlení mezi dětmi. Jde například o škádlení mezi oběma pohlavími, kdy si v určitém věku naznačují, že se jim druhé pohlaví líbí. U škádlení není vítěz ani poražený, je to boj mezi pohlavími, pokud mají oba stejnou sílu, je to považováno za zábavu. (5)

Naproti tomu šikana, je cílená, úmyslná a opakovaná s prvky násilí a značné agrese. Šikana je nepříjemná a má neblahé následky. Projevuje se zde nevyrovnanost sil. Vždy je jeden slabší a jeden silnější. Šikanu můžeme rozlišovat na krátkodobou a dlouhodobou. Krátkodobá šikana může být daleko nebezpečnější než dlouhodobá, protože je např. jednorázový útok může být útok o to tvrdší. Veřejnost vidí šikanu jako

dlouhodobý stále se vyvíjející proces a díky tomuto omylu je krátkodobá šikana přehlížena. **(14) (27)**

Ve společnosti je šikana většinou trpěna. Bývá nenápadná, děje se mimo dohled učitelů, dokonce ji v některých případech učitelé přehlížejí. Mnoho dětí tak trpí bez pomoci. Nejčastěji se šikana projevuje jako slovní napadání (sprosté nadávky, urážky osobnosti nebo jeho rodiny), ponižování a díky tomu dochází k vyloučení z kolektivu. Dalším projevem je šikana fyzická, kdy dochází k tělesnému ubližování oběti. **(29)**

1.1.2 Šikana a zákon

Základní legislativou je Úmluva o právech dítěte, která zaručuje práva i ve školách. Dále to jsou zákony:

1. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen školský zákon) – tento zákon upravuje práva a povinnosti žáků, studentů a jejich zákonných zástupců a v neposlední řadě práva a povinnosti školy. **(35)**
2. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociální a právní ochraně dětí) **(33)**
3. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen o přestupcích) **(32)**
4. Zákon č. 40/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní zákon) **(34)**

V zákoně č. 40/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů jsou vymezeny trestné činy, podle kterých je šikana nejčastěji posuzována. Jsou to paragrafy:

1. trestný čin omezování osobní svobody (podle § 231)
2. trestný čin vydírání (podle § 235)
3. trestný čin útisku (podle § 237)

4. trestný čin loupeže (podle § 234)
5. trestný čin ublížení na zdraví (podle § 221)
6. trestný čin poškozování cizí věci (podle § 257)
7. trestný čin znásilnění (podle § 241), či pohlavního zneužívání (podle § 242).
(35)

Žáci musí být starší patnácti let, aby mohli být trestáni dle těchto paragrafů. Děti do patnácti let nejsou trestně odpovědné, ale jsou předány orgánu sociálně-právní ochrany, nebo mohou být za ně odpovědni zákonní zástupci. Nezletilým pachatelům se může nařídit ústavní výchova, nebo nad nimi může být soudem stanovený dohled. Pokud k páčání trestního činu dochází ve škole, je plně odpovědná škola. To znamená, že škola nese i finanční zodpovědnost za zničené věci, za ublížení na zdraví nebo psychické újmy. (30)

1.2 Účastníci šikany

Účastníky šikany dělíme do dvou hlavních kategorií a to na agresory a oběti. Někteří autoři uvádějí i třetí kategorii, tzv. přihlížející. Dopředu se nedá říci, kdo se stane agresorem a kdo obětí. Nikdo není vůči těmto rolím imunní, ale i tak lze dopředu vytipovat, ke které roli je žák předurčen. Můžeme to vyzorovat podle rodinné výchovy nebo dle samotného chování jedince. (25) (30) (11)

1.2.1 Žák jako agresor

Agresor většinou bývá fyzicky zdatný a v mnoha případech starší než oběť. Je neukázněný a často si neuvědomuje následky svého chování. Má potřebu se předvádět před ostatními a ukazovat před nimi svou sílu a převahu. Podstatná je rodinná výchova. Z velké části případů agresor pochází z problematické rodiny. Žák má poté z rodiny špatný vzor. Svůj vztek, který se v něm hromadí z problémů z domova, ze sebe dostává agresivním chováním nejčastěji ve škole. Za své chování se necítí vinen, jelikož má nedostatečně vyvinuté svědomí. Není si vědom, že ho za jeho chování čeká trest. Agresor se trestu ani nebojí. V tu chvíli

si myslí, že má právo se k druhým takhle chovat, kvůli tomu, že je oběť slabá. Z více jak poloviny případů jde o žáky s horším prospěchem. Rodiče agresora jsou k agresivnímu chování tolerantnější a i oni sami ve své výchově používají tělesné tresty. Jedním z dalších důvodů může být nezájem o dítě ze strany rodičů a tak si dítě hledá pozornost, a pokud to nejde jinak, začne být agresivní a snaží se tak získat pozornost ostatních. Agresor z většiny případů končí v pedagogicko-psychologických poradnách, střediskách výchovné péče, u psychologů apod. **(31)**

Dle Martínka (2009) je typologie agresorů následující:

1. Agresor hrubý, fyzický

Za hrubého a agresora považujeme žáka, který k šikanování využívá fyzické násilí a silovou převahu nad obětí. Oběti jsou většinou mláceny, škraceny, kopány a dokonce páleny. Agresor se baví jejich utrpením. Takovéto chování má z většiny případů zkopírované z domácnosti, kdy jeden z rodičů může napadat toho druhého nebo napadá rodič dotyčné dítě, které poté považuje chování za normální a zároveň si vybíjí zlost na jiných. Žák může být od rodičů za svou nekázeň doma fyzicky trestán. **(14)**

2. Agresor jemný, kultivovaný

Agresor se před autoritami jako jsou rodiče, učitel, ředitel či vychovatel chová jako ukázněný a milý žák. Ale když nemá poblíž autoritu (např. když učitel odejde ze třídy) začne se chovat jako agresor a šikanuje. Ve většině případů není sám a má své kamarády, kteří mu v šikaně pomáhají. Ostatní šikanující plní úkoly hlavního agresora. Pokud se šikana prokáže a dojde k vyšetřování, tak agresor, který je před učitelem za hodného žáka říká, že za nic nemůže, že všechno dělali ostatní. Kantor si dokonce může vzít k vyšetřování agresora na pomoc, přitom netuší, že je to hlavní agresor. Tím se vyšetřování nemusí nikdy uzavřít. V rodinách tohoto agresora je tvrdá výchova. Dítě je doma pod neustálým tlakem a dohledem. Dítě tak nemá svou volnost a kompenzuje si to na ostatních. **(14)**

3. Agresor srandista

Agresor je u učitelů v oblibě. Žák si nevšímá žádných životních překážek, snaží se životem jen tak lehce proplouvat. Když se objeví nějaká překážka, snaží se jí obejít a pokud možno úplně ignorovat. Ve vyučování se snaží vtipkovat a odlehčovat tak i nudné předměty. Je to tzv. třídní komik. Své šikanování kryje před učiteli tak, že je to jen legrace a nikomu neublíží. Zamaskuje tak šikanu a učitel to dál neřeší. Žák se opět chová dle rodinné výchovy. Rodiče mají lehkomyšlnou výchovu a říkají dítěti, aby si z ničeho nic nedělalo. V rodině nejsou jasně stanovená skoro žádná pravidla. (14)

4. Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

Jde o žáka, který od své rodiny má po materiální stránce vše co chce. Jeho rodina ho ve všem podporuje. Kupují mu hned každou novinku a na peníze nehledí. Rodiče si mohou myslet, že kompenzují nedostatek zájmu o dítě. Dítě nikdy nepocítí touhu po něčem, co nemůže mít. Pokud dítě necítí touhu a je mu vše dopřáno, tak si ničeho nemůže vážit a podle toho s věcmi i zachází. A pokud si nedokáže vážit věcí, které má, nemůže si vážit ani osob. S nadbytkem drahých věcí je považován ve třídě za nejlepšího, a pokud nemá aspoň někdo pár drahých věcí, je považován ve třídě za sociální případ („sociála“), se kterým se nikdo nesmí a ani nebude bavit. Když se žáci nebaví s někým, kvůli tomu, že nemají nejnovější mobil, tablet nebo značkové oblečení, spouští tzv. ekonomickou šikanu. Ekonomická šikana rozdělí třídu na žáky ne dle prospěchu, ale podle nového vybavení žáka. (14)

1.2.2 Žák jako oběť

Největší zátěž šikanování a největší újmu si vždy odnáší oběť. Újma může být jak fyzická, tak i psychická. Psychická újma je v jistých ohledech horší, protože s agresorem se pracuje v pedagogicko-psychologických centrech nebo jiných zařízeních, oproti tomu s obětí se velmi málo pracuje. Většinou si rodiny myslí,

že když se agresor potrestal a šikana přestala, tak zmizí i problémy, ale opak je pravdou. Oběti zůstávají psychické následky i do konce života. (5)

Oběť šikany bývá vždy v něčem odlišná od ostatních. Může se lišit věkem, vzrůstem, zálibami, nebo může být tichá, plachá s nízkým sebevědomím. Není výjimkou šikanování z důvodu jiné rasy, nižší sociální status rodiny, nebo obezita dítěte. Jakmile se někdo stane obětí, tak většinou zůstane sám a nikdo s ním nechce přátelit, protože se bojí, že se z něj také stane terč šikany. Bývají napadáni žáci s výborným prospěchem a jsou kvůli prospěchu terčem posměchu. Takovým to žákům říkají „šprte“. (17) (15)

Dle Martínka (2009) se oběti dělí do čtyř skupin:

1. Oběť na první pohled

Oběti, které poznáme na první pohled. To znamená, že jsou od prvního pohledu něčím nápadní. Jsou fyzicky slabí, hubení, pobledlí, neumí se v kolektivu prosadit, jsou tiší, snaží se být nenápadní. Lehce se stanou oběťmi. Jsou snadným terčem pro agresory. Neumí se bránit a tak se snaží utéct. Oběti se často rozpláčou, ale není výjimkou, že se rozzuří. To agresory většinou pobízí ještě k větší šikaně. U obětí tohoto typu je to velmi ovlivněno rodinnou výchovou, kdy je dítě od narození nadměrně opatrováno. Rodiče mají o dítě přehnaný strach. Od mala se dítě učí vše nechávat na rodičích a není pak schopno se v životě prosadit. Stanou se z nich tzv. pasivní pozorovatelé. (14)

2. Oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček

Jde o matky nebo babičky, které své dítě stále vidí jako malé, bezbranné a nechtějí vidět, že dítě dozrává a chce se naučit samo o sebe postarat a vyřizovat si své věci. Matky si to neuvědomují. Stále se snaží dítě utiskovat, vše za něj vyřizovat, se vším mu pomáhat a hlídat ho. Příkladem může být, že matka s dítětem bydlí dvě stě metrů od školy a ona ho ve třetí

třídě stále ještě doprovází do školy. To vyvolává u spolužáků posměch a u dítěte se tak potlačuje samostatnost a zodpovědnost. (14)

3. Děti s handicapem

Nynějším trendem je integrace dětí s handicapem do normálních základních škol. Integrace těchto žáků je velmi dobré ze sociálního pohledu, ale jsou zde rizika. Učitel, který má žáka s handicapem ve třídě, musí bezpodmínečně znát dané postižení a umět s tím pracovat. Musí také znát potřeby žáka. Šikana u žáků s handicapem je různá a mění se dle typu postižení. Např. u nevidomého žáka si z něj mohou děti dělat legraci a v nepřítomnosti učitele ho schválně navádět při chůzi tak, aby pokaždé do něčeho narazil. Dalším příkladem může být dítě na vozíčku – ostatní žáci s ním budou běhat po chodbě a dítě na vozíčku z toho může mít veliký strach. (14)

4. Učitelské děti

Je to jeden z nejčastějších příkladů obětí šikany. Z většiny žák a rodič (učitel) jsou na stejné škole. Rodič může dokonce učit své dítě sám. Když dítě má rodiče na škole, má to vždy horší než ostatní děti. Nikdy mu nic neprojde, vždy má rodič své dítě na očích a od ostatních kolegů (učitelů) je hned informován o nekázní nebo špatných známkách. Dítě může být ve škole terčem narážek, že rodič mu doma určitě dává informace o zkoušení a písemných pracích a má to tedy o tolik lehčí. Mohou mu říkat, že je to nespravedlivé. (14)

1.2.3 Učitel jako agresor

Když je učitel agresorem, většinou se jedná o učitele, který učí žáka, se kterým nemá dobré vztahy. Žák může učitele často, možná i neúmyslně provokovat. Šikanování ze strany učitele se většinou projevuje při ústním zkoušení, kdy žákovi dává těžší otázky, mnohdy i mimo probranou látku a následně i horší známku. (25)

1.2.4 Učitel jako oběť

V novodobé společnosti se změnila výchova dětí. Rodiče na děti nemají tolik času kvůli práci a dopřávají dětem větší volnost. Šikánování učitele už není nic neobvyklého. Šikana se projevuje provokováním učitele, častým a úmyslným vyrušováním hodiny a jednou z novinek díky technickému pokroku je vydírání a šikánování učitele pomocí mobilních telefonů, počítačů a internetu. Nejčastější formou je kyberšikana, kdy žák může zesměšňovat učitele pomocí fotek a videí. (kyberšikana je více popsána v bodě 1.3.3). Častými oběťmi šikany bývají učitelky, které reagují vznětlivě, nemají dostatečnou trpělivost a hned začnou křičet. Z toho mají žáci srandu a začnou provokovat ještě více a zkouší trpělivost učitelek. Další skupinou, kterou žáci šikanují, jsou učitelé s nějakým typem handicapu. Není ale výjimka, kdy takového učitele šikanují a pomlouvají spolupracující pedagogové. V takovém případě, kdy o něm mluví ve špatném slova smyslu, to mohou žáci od učitelů slyšet a začnou s tím také. **(14) (23)**

1.3 Typy šikánování

1.3.1 Základní formy šikany

Tabulka č. 1 – *Nová cesta k léčbě šikany* (Kolář, 2011, str. 78)

Základní formy šikany	
Šikana podle typu agrese – prostředku týrání	fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	šikana mezi předškoláky, žáky prvního a druhého stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky
Šikana z genderového hlediska	chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana děvčat vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém

Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	šikana neslyšících, nevidomých, tělesné postižených, mentálně retardovaných žáků apod.
---	--

Tabulka č. 2 – *Minimalizace šikany, praktické rady pro rodiče* (Vágnerová a kol., str. 75)

Druhy a formy šikanování	Příklady projevů šikany
Fyzické – aktivní – přímé	Útočníci oběť kopnou, škrtní, bijí, věší,
Fyzické – aktivní – nepřímé	„Kápo“ pošle „nohsledy“, aby oběť zbili, okradli, aby zničili či schovali její věci
Fyzické – pasivní – přímé	Agresor například nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzicky jí brání v dosahování jejích cílů)
Fyzické – pasivní – nepřímé	Agresor například odmítne oběť na její žádost pustit ze třídy na záchod. (Odmítne splnit její oprávněné požadavky)
Verbální – aktivní – přímé	Nadává oběti, uráží ji, ponižuje a zesměšňuje.
Verbální – aktivní – nepřímé	Rozšiřuje o oběti pomluvy nebo svou agresi vůči ní vyjadřuje v kresbách, posměšných verších apod. (jde o tzv. symbolickou agresi).
Verbální – pasivní – přímé	Neodpovídá oběti na pozdrav či na otázky, ignoruje ji apod.
Verbální – pasivní – nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co způsobili její trýznitelé.

1.3.2 Dělení dle délky trvání

Šikana je u většiny případů pomalý a rozvíjející se proces. Ale může to být i krátkodobá nebo jednorázová záležitost. Krátkodobá šikana je nebezpečnější. Je nebezpečnější z toho důvodu, že je jen nárazová a tudíž o ní pedagog nemusí vědět, nebo to ani za šikanu není považováno, protože veřejnost je toho názoru, že je šikana pouze dlouhodobá záležitost. **(14)**

1.3.2.1 Krátkodobá šikana

Jak už jsem výše zmínila, krátkodobá šikana je nárazový nebo jednorázový útok na slabšího žáka. Krátkodobá šikana je projevem okamžitého rozrušení agresora. Agresor v tu dobu může sám prožívat nějakou nepříjemnou situaci, např. rozvod rodičů, smrt někoho blízkého atd. Agresor se snaží uvolnit nahromaděný vztek smutek a chce se odreagovat a může to převést na ubližování druhým. Může jít také o jednorázové šikanování, ke kterému dochází vyprovokováním agresora. Agresor se ve vypjaté situaci neovládne a může napadnout toho, kdo ho vyprovokoval. Dále může jít i o jednorázovou šikanu, kdy se oběti někdo chce zastat a agresor v tu chvíli začne šikanovat toho, kdo se oběti zastal. Tato druhá oběť může zažít šikanu jednorázovou nebo se může šikanování vyvinout až do dlouhodobé šikany. **(4)**

1.3.2.2 Dlouhodobá šikana

Dlouhodobá šikana může být projevem špatné rodinné výchovy agresora, nebo nedostatečným zájmem o jeho samého. Šikanováním na sebe chce přitáhnout pozornost. Agresor chce nad ostatními vyniknout, chce mít autoritu mezi spolužáky i ve škole. Nedbá na důsledky svého jednání. Agresoři se agresivně chovají i v budoucnosti a kvůli svému chování končí ve vězení nebo s jinými tresty. Dlouhodobá šikana se postupně vyvíjí. Vývoj šikany je popsán v pěti fázích (viz. Kapitola 1.4) **(27)**

1.3.3 Dělení dle typu šikany

Dle Fieldové (2009) existují čtyři základní typy šikany:

1. Škádlení

Je jedna z nejnebezpečnějších forem šikany. Probíhá dlouhodobě. Škádlení bolí, protože agresor jedná zlomyslně a při tom se tváří velmi zle. Nejčastější typy škádlení jsou nadávky, posměšky, pokřikování, urážení a rýpání do obětí, slovní vyhrožování a nesmyslné požadavky, vykřikování urážlivých zvuků (když jde oběť kolem agresora), obtěžování (po telefonu, emailu, skypu, ICQ, na facebooku a mnoho dalších technických pomůcek nebo sociálních sítí) (5)

2. Vylučování ze skupiny

Agresor svým chováním a jednáním vyloučí oběť ze skupiny. Může svým vyjádřením názorů vůči oběti zničit všechny vztahy oběti. Oběť může být vyloučena i lokálně, tj. tak, že ji „vyhodí“ i z lavice, kde žák seděl a dají mu židli do kouta nebo ho přestěhují i s věcmi (se kterými ošklivě zachází) do první lavice, kde nikdo nechce sedět. Agresor sám nemusí nic dělat a používá k šikanování nátlak skupiny. Nikdo ze skupiny nesmí pomoci oběti, jinak by se sám stal obětí. Hodně učitelům nepřímá agrese uniká a nijak se tedy neřeší. Vyloučení patří do ostrakismu, což je první stupeň vývoje šikany (viz kapitola 1.4). K vyloučení patří následující metody:

- Útočník předstírá přátelské chování k oběti a čas od času se obrací proti ní
- Když se oběť blíží, skupina si jí okázale nevšímá a točí se k ní zády
- Útočník oběti něco řekne a odejde dřív, než oběť stihne zareagovat
- Ukazování, civění, pošklebování, výsměch, pitvoření, „opičení se“ či šeptání s ostatními s pohledem upřeným na oběť
- Výhrůžné postoje, hrozivá gesta, hrozivý pohled
- Vyloučení dítěte ze skupiny vrstevníků, z rozhovoru, plánovaných činností či her

- Odmítnutí sedět vedle oběti a předstírání, že dotyčný místo drží pro někoho jiného
- Zlomyslné pomluvy a zvěsti, které mají za cíl, aby oběť začali očerňovat i ostatní
- Vydírání a hrozby, např. „Když nepřineseš zítra do školy cigarety, zmlátíme tě“ (5)

3. Fyzické napadání

Jde o přímou agresi. Agresor napadá slabší oběť. Jde o fyzické ubližování jako je kopání, mlácení, štípání a plivání na oběť. Může také jít o ničení a schovávání věcí oběti. Ničit věci mohou při útoku, kdy oběť chytne za triko nebo jiný kus oblečení a roztrhnou mu to. Dle Fieldové se k tomuto typu šikany řadí:

- Strkání, vrážení, kopání, bouchání, zatlačování, fackování, tahání za vlasy, fyzické znehybňování, nastavování nohy a použití zbraní
- Krádeže učebnic, jídla a dalších věcí z aktovky či lavice
- Házení majetkem oběti po třídě
- Přehrabování nebo poškozování oblečení či dalších věcí, které má oběť při sobě, ve třídě, v šatně i jinde, např. jejich vyhazování, ničení a ukryvání
- Odebrání židle, kam se oběť chystá posadit
- Zavírání oběti v místnosti či skříni, strkání hlavy do toaletní mísy
- Stříkání vody z kohoutku, házení papírků či gumiček
- Záměrná sabotáž domácích úkolů či práce, kterou oběť dělala na počítači (5)

4. Obtěžování

Obtěžování je velmi dotěrné a dotýká se osobnosti. Obtěžování zahrnuje dotěrné otázky na soukromé věci. Dotýká se to témat jako sexu, pohlaví, rasy, náboženského vyznání, národnosti apod. Dle Fieldové sem patří:

- Napadání dítěte sexuálními gesty, vměšováním, vynucenou fyzickou blízkostí a dotýkáním, chytáním či štípáním, např. sahání dívce nebo chlapci na intimní místa
- Stahování kalhot oběti v přítomnosti ostatních
- Nahlížení pod dveře toalety
- Přímé či nepřímé poznámky o sexuální orientaci dítěte: „Jsi teplouš“ apod.
- Používání zastrašujícího jazyka: „Vypadni“, „Vrať se tam, odkud jsi přišel“
- Nevítané sexuální nabídky a návrhy
- Pronásledování ve škole i mimo školu (5)

1.3.4 Kyberšikana

Kyberšikana je jednou z nejnovějších druhů šikany. Tato nová forma šikanování je způsobena vývojem informačních a komunikačních technologií. Je to šikana, která se děje pomocí elektronických prostředků. Za elektronické prostředky považujeme: mobilní telefony, internet, e-maily, sociální sítě apod. (24)

První výzkum ohledně kyberšikany byl proveden v roce 2009. Výzkum byl proveden na základních školách u dětí od osmi do patnácti let. Pro výzkum bylo využito 1004 respondentů. Hlavním cílem výzkumu bylo popsat současnou situaci u dětí v oblasti kyberšikany. Z výzkumu vyšlo, že 10% dětí je obětí kyberšikany. Nejpoužívanější technologií je mobilní telefon. Jak vyplývá z výzkumu, celých 68% z dotazovaných respondentů bylo v poslední době šikanováno pomocí SMS nebo MMS. (15)

Kyberšikana se projevuje mnoha způsoby. Nejčastěji jak vyplývá z výzkumu pomocí SMS a MMS, kdy dítě dostane výhružné zprávy typu: „Počkej zítra. To si na tebe počkám a jak mi nepřineseš svačinu a cigára, tak tě zmlátím“. Podobné to může být u e-mailů, kdy oběť může obdržet to samé co v SMS s tím, že může být přiložen obrázek, který znázorňuje, co mu agresor chce provést atd. **(18) (23)**

Neméně častým způsobem je vyhrožování přes sociální sítě jako je Facebook, Twitter, ICQ, nebo agresor může napadat oběť v diskusních fórech apod. Další formou může být kyberšikana a pomocí mobilního telefonu, kdy je oběť focena či nahrávána a pořízené záběry jsou následovně zveřejněny např. na Youtube, kde jsou veřejně záznamy přístupné. **(3)**

Kyberšikana není v České republice trestným činem. Trestným činem se kyberšikana může stát, pokud naplní skutkovou podstatu trestného činu. Příkladem je vydírání, pronásledování, útisk nebo vyhrožování. **(24)**

Tabulka č. 3 – Kyberšikana, pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty (Rogers, 2010, str.35)

Druhy kyberšikany	
Nářez (Flaming)	Internetové diskuse za pomoci elektronických zpráv, které používají agresivní a útočný jazyk.
Obtěžování (Harassment)	Opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžadovaných zpráv.
Pomlouvání (Denigration)	Rozšiřování pomluv, drbů a lží o někom s cílem poškodit jeho pověst nebo vztahy.
Předstírání (Impersonation)	Posílání materiálů a komentáře pod cizím jménem.
Prozrazení (Outing)	Sdělování cizích tajemství a citlivých informací bez souhlasu dotčených. (V angličtině termín outing mimo jiné znamená i záměrné a veřejné oznámení něčí homosexuální orientace bez souhlasu nebo proti vůli této osoby.)
Podvod (Trickey)	Přesvědčení oběti k prozrazení tajemství či citlivých informací a následné zveřejnění na internetu.
Vyloučení (Exclusion)	Záměrné vyloučení z online skupiny.
Kyberpronásledování (Cyberstalking)	Opakované a intenzivní obtěžování a ponižování, které zahrnuje výhrůžky nebo zastrašování.

1.4 Vývoj šikany

Jak jsem již psala, šikana může být krátkodobá a dlouhodobá. U dlouhodobé šikany máme popsáný vývoj v pěti stádiích. **(14)**

1. Zrod ostrakismu
2. Fyzická agrese a psychická manipulace
3. Vytvoření jádra

4. Vytváření norem

5. Totalita

1.4.1 Zrod ostrakismu

V první fázi vývoje šikanování nejde o fyzické ubližování, ale o vyloučení oběti z kolektivu. S obětí nikdo nebaví, neodpovídají na pozdrav, nechtějí s ní nikdo sedět v lavici. Oběť napadají slovně a uráží ji. Ostrakismus nejčastěji provádějí dívky, které si i mezi sebou sprostě nadávají a vždy si vyberou oběť, kterou vyloučí ze své party a nebaví se s ní. Oběť se z počátku snaží i bránit. Snaží se vracet nadávky, hádá se s nimi a může se bránit i napadením agresora. Reakcí na její obranu je většinou útok. Agresoři zvyšují tlak na oběť, až se oběť stáhne a začne se všech stranit. Snaží se všem vyhýbat a přestane hledat nové přátele. **(30)**

1.4.2 Fyzická agrese a psychická manipulace

V druhé fázi se ostrakizovaný jedinec stává hromosvodem, kdy se v zátěžových situacích z něj stane terč. Zátěžovými situacemi myslíme očekávání těžké písemné práce, vysvědčení apod. Agresoři si vztek a napětí kompenzují fyzickým a psychickým násilím na oběti. Začíná oběť kopat, bít, slovně napadat. Oběť začíná být tímto chováním tlačena do posluhování agresorovi (agresorům). Oběť není trestána jen fyzicky, ale také jsou jí ničeny věci – zlámané tužky, vyhazování věcí z okna, máchání věcí v záchodě apod. V tomto stádiu oběť začíná psychicky strádat a mohou začít problémy ve škole s prospěchem, kdy se žák nedokáže soustředit na učivo. Je neustále v napětí a ve velkém strachu. Ze strachu se snaží utéct a tím mohou nastat i problémy se záškoláctvím, kdy se bojí do školy chodit. Kvůli prospěchu a záškoláctví může mít problémy i doma, kdy mu rodiče udělí různé formy trestu za jeho špatné chování. V druhé fázi se ještě oběť může agresorům veřejně postavit a zastavit tak další vývoj šikany. Bohužel k tomuto dochází v málo případech. **(14)**

1.4.3 Vytvoření jádra

To je zlomový okamžik, kdy se vytvoří skupina agresorů a nešikanuje jen občas, ale systematicky. V této fázi se k agresorovi přidávají další žáci. V tu chvíli mají na vybranou, buď se přidají k agresorovi, nebo se stanou také obětí. Agresoři si začnou uvědomovat svou převahu nad obětí nebo oběťmi a využívají toho pravidelně. Obětí se hned na začátku stávají nejvhodnější žáci ze třídy nebo ze školy, kteří jsou něčím odlišní. Ve chvíli, kdy je oběť ve třídě sama (po stránce kamarádské), začne pro ni „peklo“. Agresor má spoustu pomahačů. Někteří hlídají pohyby učitelů a další pomáhají při samotném ubližování oběti. **(20)**

V této fázi dochází k mnoha technikám šikanování. Na žáka se šikana valí ze všech stran. Agresoři mu ničí věci, fyzicky ho napadají a psychicky s ním manipulují. Tyto útoky mají katastrofální dopad pro žáka, který kvůli tomu nikomu nevěří a uzavře se do sebe. Žák po určité době začne o přestávkách vyhledávat učitele nebo někoho dospělého, u kterého se cítí bezpečně, protože má pocit, že v době, kdy je s učitelem, na něj agresoři nebudou útočit. **(14)**

1.4.4 Vytváření norem

Pokud se šikana neprokáže a nezastaví ve třetím stádiu, nastává čtvrté stádium, kdy si agresor vytvoří normy a pravidla, kterou jsou pro třídu něco jako nepsaným zákonem. Pravidly ve třídě, které si agresor nastaví, se třída rozdělí na dvě podskupiny. První skupina je vládnoucí, kterou řídí agresor. Ve druhé skupině jsou tzv. poddaní. Ve čtvrtém stádiu vývoje šikanování se zněkolikanásobí tlak na oběť. V tuto chvíli se už oběť nezmůže na obranu. Nedokáže se postavit nátlaku ostatních. Oběť ve čtvrtém stádiu se s šikanováním smířila a přijala svou úlohu šikanovaného. Bere to jako běžnou věc. V drtivé většině případů se oběť snaží i agresorům zalíbit a tak dělá při vyučování posměšky, vyrušuje a snaží se agresorům zavděčit. **(17)**

V tomto stádiu jsou agresori plně závislí na šikanujícím chování, a když mají nějaký problém, jdou si to vybit na oběti. Velmi často také šikanují z nudy. Mnohdy z toho mají radost, že má z nich oběť strach. **(14)**

1.4.5 Totalita

Jedná se poslední stádium šikanování. V tomto stádiu už je šikana dokonalá, pravidelná a hlavně skoro neřešitelná. Třída má pevně stanovená pravidla, kdy jsou rozděleni na dvě skupiny. Jedna nemá žádná práva a ta druhá si může dělat, co chce. Agresor si oběť přivlastňuje. Přivlastňuje si i vše, co je oběti jako jsou peníze, svačiny, školní potřeby apod. Oběť bere chování vůči ní jako normální. Oběť může být na agresorovi závislá a v různých situacích agresora brání. Všichni agresora brání a poslouchají ho, nevyjímaje oběti. **(17)**

1.5 Důsledky šikany

Šikana je těžká porucha vztahů ve třídě nebo ve skupině. Při ní dojde k narušení veškerých vztahů. Z toho vyplývá, že následky se neprojevují jen u obětí nebo agresorů, ale může se vyskytnout v širším okolí, kde šikana probíhala. **(9)**

Nejhorší dopad šikanování je pro oběť a to jak po stránce fyzické, tak i psychické. **(11)**

1.5.1 Důsledky pro oběť

Jak jsem výše uvedla, šikanování má nejhorší dopad na oběť šikany. Následky se odvíjí podle toho, jak dlouho šikana trvala – zda byla krátkodobá či dlouhodobá (přičemž krátkodobá může být nebezpečnější). Důležité je také to, zda se oběť uměla bránit či nikoli. **(9)**

Šikana zanechá na oběti následky fyzické, psychické a také má vliv na prospěch ve škole, na sociální zařazení a na sebevědomí oběti. **(19)**

1.5.1.1 Fyzické důsledky

Fyzické následky mají oběti fyzické agrese. Fyzickými následky můžeme rozdělit na lehčí a těžší zranění. Lehká zranění neohrožují dítě na životě, zato těžká zranění mohou způsobit trvalé následky, nebo v nejhorším případě smrt. **(5)**

Do lehkých zranění zařazujeme: modřiny, škrábance, řezné rány, pohmožděniny, vytrhané vlasy atd. **(5)**

Do těžších zranění zařazujeme: poranění očí, hlavy a vnitřních orgánů, zlomeniny a popáleniny různých stupňů. **(5)**

1.5.1.2 Psychické důsledky

Šikana má různé formy, ale psychické následky si oběti odnesou z každého druhu šikanování. Z fyzické agrese oběť psychicky strádá kvůli následkům, které se projevují na zdravotním stavu. **(21)**

Psychické následky jsou: snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, přetrhání svých dosavadních sociálních sítí a může dojít i k přetrhání rodinných vztahů; snížené sebevědomí; následky jsou i na náladě – oběť je převážně smutná; úzkostné stavy; oběť cítí strach, který vede k poruchám spánku a zvýšené unavenosti apod. **(22)**

U dlouhodobých psychologických následků dochází k: odmítání školy – oběť se záměrně vyhýbá škole, aby se vyhnula šikanování; sociální problémy – omezování kontaktů s vrstevníky a problém s navazováním nových vztahů; posttraumatická stresová porucha; deprese vedoucí až k sebevražednému chování atd. **(8)**

1.5.1.3 Sociální důsledky

Šikana omezuje sociální rozvoj dítěte. Žák, který má špatné sociální schopnosti je mnohdy více ohrožen šikanou oproti ostatním žákům. Tací žáci jsou pro agresory lehčím cílem. Sociální důsledky jsou: zhoršení prospěchu ve škole, ztráta důvěry

ve společnost, zhoršené navazování kontaktů a přátelství, zpřetrhání dosavad vytvořených sociálních vztahů a sítí, zpřetrhání rodinných vztahů atd. (22)

Oběti se stávají závislé na jednom příteli, kterému se mohou se vším svěřit, ostatním nedůvěřuje. Bojí se prosadit svůj názor jak ve větším kolektivu, tak i před svým přítelem. Jsou odstrkovány dětmi a jsou vyloučeny z kolektivu. Při vyučování se to projevuje i tak, že při tělocviku bývá vybírán jako poslední do skupiny. (5)

Společenský život oběti je značně chudý. Oběť má jen pár přátel, anebo je úplně sama. Šikanovaný nemá s kým chodit ven a není zván ani na oslavy narozenin, což znamená pro žáka úplné vyloučení z kolektivu. (5)

1.5.2 Důsledky pro agresora

Šikana zanechává následky jak na oběti (kde jsou horší), na pozorovateli šikanování i na samotném agresorovi. Šikanování na agresorovi zanechá významné stopy, které jsou důležité pro jeho budoucnost. (1)

Agresor si ze samotného šikanování neodnese žádné fyzické následky, pokud ho nebudou za to fyzicky trestat doma. Ale odnáší si psychické návyky a to v podobě návyku špatného a agresivního chování, které se bude do budoucna ještě vyvíjet. (1)

Agresoři si odnáší do života zafixované špatné návyky v chování. Často se tito žáci v budoucnu stávají osobami, které mají problémy se zákony. Pokud se jejich agresivní chování nepodaří zastavit již v útlém věku, je zde předpoklad, že agresor bude mít v budoucnu velké problémy a bude páchat přestupky nebo zločiny. (1)

1.5.3 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha je klasifikována jako závažný následek těžkého traumatu, který vede k pocitům strachu, hrůzy a bezmoci. V dětském věku je posttraumatická stresová porucha reakcí na velký stres. Podnět vyvolávající stres (v

našem případě agresor, nebo agresoři) vyvolává v dítěti (žákovi) pocit ohrožení života po stránce fyzické nebo psychické. **(8)**

Posttraumatická stresová porucha se projevuje tyto znaky:

1. Znovuprožití traumatické události – dítě si opakovaně vybavuje stresující prožitek, který prožilo a tím to působí na psychiku dítěte, které se s tím neumí vyrovnat. Je to velká psychická zátěž. **(8)**
2. Vyhýbání se podnětům nebo ustrnutím reagování – děti se snaží vyhýbat určitým místům, myšlenkám, tématům a jiným věcem, které jsou nějak spjaty s prožitým stresovým zážitkem a znatelně jim připomínají stresující situaci, kterou dítě prožilo a to ho nutí ke znovuprožití traumatické události (viz odrážka č.1) **(8)**
3. Stav zvýšené vegetativní hyperaktivace – projevuje se to jako poruchy koncentrace, poruchy spánku, zvýšená úleková reakce, zvýšená dráždivost, projevy agresivity apod. **(8)**

1.6 Prevence šikany

Prevence šikany je jedním ze základních prostředků, jak bojovat proti šikaně ještě před tím, než vznikne. Prevence šikany se skládá z více složek. Jde o různé aktivity a opatření. Škola má mnoho opatření, které jsou uvedeny ve školním řádu školy. Některé body školního řádu se týkají přímo šikany a v některých bodech není přímo uvedena šikana, ale také upravují chování, které se šikany týče. **(26)**

Do aktivit prevence, které se na škole provádí, řadíme přednášky zaměřené na šikanu nebo různé hry, vedoucí k pochopení šikany. Tyto aktivity by měly probíhat na všech školách, nejlépe již na prvním stupni, kde se šikana již objevuje. **(12)**

1.6.1 Prevence na úrovni školy jako celku

Dle Říčana (Jak na šikanu, 2010) jsou u prevence na úrovni školy jako celku důležité

tyto složky:

1. Vzájemná solidarita pedagogů – je důležité, aby pedagogové na škole vzájemně spolupracovali a to jak v řešení výuky, tak i při řešení konfliktů. Pedagog musí mít na škole jistotu, že při situaci, kdy dojde k šikanování, bude mít oporu v ostatních kantorech a v řediteli. **(26)**
2. Organizace a hustota dozoru - Je jeden ze základních preventivních a účinných opatření proti šikanování. Pokud je dohled na chodbách, v jídelnách a dalších prostorech školy dobře organizovaný a je tam dostatek pedagogů a dospělých, agresori mají menší nebo nemají vůbec žádný prostor k šikanování. Dozory musí být ale dobře organizovány. Pedagogové nesmí jen stát celou dobu na jednom místě, ale musí se neustále pohybovat tak, aby měli pod kontrolou celý dozorovaný prostor. Pedagogům se může i pomoci tím, že do některých prostor školy je vstup zakázán úplně, nebo do některých prostor je zakázáno chodit v určité době. Např. úplně zakázaný prostor může být sklepení školy, suterén a časově omezený vstup může být do jídelny (mimo výdejní hodiny vstup zakázán) apod. **(26)**
3. Školní řád – pomocí školního řádu vymezují školy normy a pravidla pro danou školu. Školní řád je na všech základních školách stejný, výjimkou může být pár bodů, které si ředitel dle svého uvážení přidá do řádu, když to uzná za nutné a vhodné. Školní řád by měl obsahovat obecné zásady a normy, které se týkají solidarity, ohleduplnosti a ochrany slabších žáků. Dále by měl obsahovat zákaz fyzického a psychického násilí a další zákazy ohledně špatného chování. **(26)**
4. Etická výchova – dětem se pomocí etické výchovy vštěpují základní hodnoty, kterými se společnost řídí. Etická výchova se musí dětem podávat

třemi způsoby. A to vzorem (vzorem musí být ve škole pedagog), slovem (při hodinách např. v občanské výchově) a obrazem. **(26)**

5. Vztahy mezi rodiči a pedagogy – vztahy mezi rodiči a pedagogy jsou v dnešní době dost napjaté. Je zde mizivá spolupráce, která je i špatným příkladem pro děti. **(26)**
6. Otevřeně informovat žáky i rodiče o problému šikany – rodiče by měli být informováni o problémovém chování již při nástupu dítěte do školy, tj. hned jak nastoupí dítě do první třídy. Je to pro pedagogy jistě nepříjemná situace, když musí sdělovat nepříjemné informace, ale i takto lze šikaně předcházet. Pokud rodiče budou mít dostatek informací, mohou tak pomoci i svou výchovou k prevenci proti šikaně. Jak už jsem se zmiňovala, rodina a její výchova má velký vliv na budoucnost dítěte ať už je to v oblasti šikanování, tak i v ostatních situacích. A proto základem je informovanost rodiny, aby se dle rizik řídila a vychovávala dítě tak, aby se nestalo agresorem nebo obětí. **(26)**

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je popsat dynamiku, zjistit, jaké druhy šikany existují a jaké důvody vedou agresory k šikanování druhých. Dále jak šikanu a její dopady zvládají šikanované děti, a jak na základních školách předcházejí a jednájí s důsledky šikany.

2.2 Výzkumné otázky

K naplnění cíle práce jsem zvolila tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: S jakým postojem a pomocí přistupují rodiče a učitelé k dětem, které někdo šikanuje?

Výzkumná otázka 2: Jak se šikaně na základní škole dá přecházet?

Výzkumná otázka 3: Jaké jsou dopady šikany na psychiku žáka?

3 Metodika

3.1 Použitá metodika

Bakalářská práce je založena na kvalitativním výzkumu, sběr dat probíhal formou polo strukturovaných rozhovorů. Cílem kvalitativního výzkumu je pochopit danou problematiku dopodrobna, vytvoření popisu a hypotézy. **(7) (16)**

Pro svůj výzkum jsem si vybrala jednu z nejužívanějších metod kvalitativního výzkumu a to polo strukturovaný rozhovor. Podle mě je to pro naplnění cílů mé bakalářské práce nejvhodnější metoda. Výhodou polo strukturovaného rozhovoru je přímý osobní kontakt s respondenty. Při osobním kontaktu se dále ještě mohu doptat a měnit si své otázky dle potřeby. Nevýhodou této metody je časová náročnost, jak s přípravou otázek, tak i delší čas samotného rozhovoru. **(7)**

Při polo strukturovaném rozhovoru musí student prokázat své znalosti dané problematiky a schopnosti dotazovat se na podstatné a potřebné věci, na které nejsou obsaženy v základních otázkách. Při rozhovoru se nemůže odbočit k jinému tématu. **(7)** Při rozhovoru se nemusíme pevně držet připravených otázek, můžeme měnit jejich pořadí nebo jejich strukturu. V rozhovoru jsou ale i otázky, u kterých musíme zachovat celé jejich znění. **(16)**

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

K výběru respondentů jsem využila metodu záměrného výběru. Je to jedna z nejvyužívanějších metod v kvalitativním výzkumu. Při použití metody záměrného výběru cíleně vyhledáváme respondenty podle našich kritérií. Kritéria pro výzkum mohou být vlastnosti osob nebo daný stav, ve kterém se osoba nachází nebo nacházela. Vybíráme si takové osoby, aby naše kritéria pro výzkum splňovali. Musí mít tedy vlastnosti, schopnosti nebo daný stav takový, jaký my potřebujeme pro výzkum. (16)

Pro svůj výzkum jsem jako prvního oslovila školního psychologa na základní škole, čtyři pedagogy, pět obětí šikany a tři agresory. Školní psycholog je známý mého otce a byl ochotný mi poskytnout rozhovor. Pedagogy jsem oslovila záměrně každého z jiné základní školy. Ovšem pouze dva mi byli ochotni poskytnout rozhovor. Tři oběti šikany mi byli ochotni poskytnout rozhovor a agresor pouze jeden. Druhý agresor mi rozhovor přislíbil, ale na poslední chvíli si to rozmyslel. O problematice nebyl připraven hovořit, styděl se za své chování.

3.3 Charakteristika respondentů

Respondent č. 1 – oběť

Žena kolem dvaceti let. Vystudovala střední školu ekonomickou. Nyní studuje na vysoké škole ekonomické.

Respondent č. 2 – oběť

Žena kolem třiceti let. Vystudovala vysokou školu, obor sociální práce. Je vdaná. Má dvě děti (roční dceru a pětiletou dceru). Nyní je na mateřské dovolené. Jinak je zaměstnána jako sociální pracovníce na OSPOD.

Respondent č. 3 – oběť

Žena 32 let. Vystudovala střední školu, obor zubní technik. Je vdaná pět let. Před rokem se jí narodila první dcera. Je na mateřské dovolené. Před mateřskou dovolenou byla zaměstnána jako zubní technička v soukromé zubařské praxi.

Respondent č. 4 – agresor

Asi pětadvacetiletý muž. Vystudoval střední odbornou školu s maturitou, obor turistický ruch. Bydlí u rodičů a má ročního syna, o kterého se stará on (matka zemřela).

Respondent č. 5 – pedagog

Žena kolem pětáctřiceti let. Vystudovala vysokou školu pedagogickou se zaměřením na tělovýchovu a občanskou nauku. Učí na základní škole od pětadvaceti let. Má dva syny (sedm a pět let). Učí na jiné základní škole, než je její syn (záměrně ho dali na jinou školu).

Respondent č. 6 – pedagog

Žena okolo pětadvaceti let. Studuje vysokou školu pedagogickou. Třetím rokem pracuje na poloviční úvazek na základní škole. Bydlí u rodičů. Zatím bezdětná.

Respondent č. 7 – školní psycholog

Muž kolem padesáti let. Je ženatý. Vystudoval vysokou školu se zaměřením na psychologii a poté si dodělal pedagogické minimum a před pěti lety si dodělával akreditaci na výchovného poradce. Dříve pracoval na střední odborné škole a nyní pracuje desátým rokem na základní škole.

Respondent č. 8 – rodič

Muž kolem pětapadesáti let. Rozvedený. Vystudoval vysokou školu v Praze se zaměřením na strojírenství. Má dvě děti – staršího syna a dceru. Po rozvodu měla děti v péči matka. Pracuje jako manažer firmy, do které nastoupil hned po ukončení studia.

3.4 Kontaktování respondentů a průběh rozhovorů

Respondent č. 1 – oběť

Slečnu jsem kontaktovala na základě naší známosti. Chodily jsme spolu na střední školu. O její zkušenosti s šikanou mi povídala již na střední škole, a proto jsem jí teď kontaktovala. Byla ochotna mi pomoci a poskytnout mi rozhovor.

Rozhovor se uskutečnil u oběti doma, kam mě pozvala. Pozvání jsem přijala, aby rozhovor mohl proběhnout v jejím domácím prostředí, kde to pro ni bylo příjemnější než jiné místo.

Rozhovor jsme začaly obecným povídáním, aby se uvolnila atmosféra. Asi po půl hodině jsme začaly s otázkami směřovanými k tématu. Byla velmi vstřícná, a i když jí to bylo nepříjemné o tom znovu hovořit, tak mi odpověděla na vše. Samotný rozhovor trval asi hodinu. Některé otázky byly pro ni nepříjemné, poznal jsem to z jejích pohybů, postoje těla mimiky v obličeji. I přesto mi však odpovídala, někdy trvalo, než odpověděla, ale byla opravdu sdílná se svými zkušenostmi.

Respondent č. 2 – oběť

Paní jsem potkala na mé druhé praxi na vysoké škole. Praxi jsem absolvovala na sociálně zdravotním odboru. Během své praxe jsme řešily případ jednoho chlapce, který nechodil do školy a šikanoval dva spolužáky. Tehdy jsem se s paní bavila o tomto případu a poté jsme se bavily i o tom, že já i ona jsme šikanu zažili. Tehdy už jsem měla zadanou svou bakalářskou práci a ona mi přislíbila rozhovor. Dala mi tehdy na sebe kontakt, abych ji zavolala, až to bude aktuální.

Telefonicky jsem ji kontaktovala a domluvily jsme si schůzku. Nabídla jsem jí možnost, aby přišla k nám, ale raději mě vzala k sobě domů. Je to stejné jako u respondenta č. 1. Domácí prostředí jí bylo příjemnější při povídání o takhle choulostivé věci.

Byla jsem u paní asi dvě hodiny, přičemž samotný rozhovor trval asi hodinu, protože neměla hlídání pro roční dceru, tak se nám rozhovor protahoval kvůli hlídání dcery (pětiletá dcera byla v té době ve školce).

Paní byla po celou dobu velmi sdílná a odpovídala na otázky bez větších problémů. Na rozdíl od respondenta č. 1 se chovala po dobu rozhovoru mile. Bylo na ní poznat, že nemá problém o svém šikanování mluvit. Celou dobu seděla naproti mně (pokud

neodbíhala k dceři) a občas během rozhovoru i prohodila vtip. I když to byla pro ní velká psychická zátěž, tak bylo vidět, že by problému mluvila s kýmkoli a otevřeně.

Respondent č. 3 – oběť

Respondentka patří do okruhu mých známých. Sama se mi svěřila, že byla obětí šikany.

Domluvily jsme se, že mi poskytne rozhovor do mé bakalářské práce. I když se dobře známe, tak jí rozhovor dělal problémy. Byla to pro ní velká psychická zátěž a dodnes to v ní ještě vře, jak sama říká. Jednalo se u ní o dlouhodobou šikanu, z které má dodnes psychické následky.

Rozhovor proběhl v podstatě bez větších problémů. Díky tomu, že se známe dobře, tak byla paní i sdílnější. Občas se u nějaké otázky zastavila a nevěděla, co mi má říci. Jednou se také při vzpomínce na určitou situaci rozúlakala. To náš rozhovor značně protáhlo. V tu chvíli jsme přistoupili k jinému tématu, které se netýkalo šikany, aby se paní mohla uklidnit. Asi po půl hodině jsme mohly pokračovat. Ve výsledku jsem u ní strávila asi čtyři hodiny. Byl to jeden z nejnáročnějších rozhovorů.

Respondent č. 4 – agresor

Agresora jsem pro svůj výzkum našla přes sociální síť Facebook. Dala jsem tam prosbu o pomoc s vyhledáním respondentů pro mou bakalářskou práci. Na základě toho mě sám kontaktoval.

Ze začátku jsme si psali a poté jsme se dohodli na setkání a provedení rozhovoru. Velice se za tuto situaci stydí, ne za situaci, kdy někomu ublížil, ale za to, že byl označen za agresora (myslí si, že to bylo neprávem). Od té doby měl problémy ve škole s kantory, protože ho viděli jako agresora (sám tvrdí, že situace byla vzájemná a tak není nikdo oběť a nikdo agresor).

Sešli jsme se u mě doma, protože on bydlí u rodičů i s dítětem, které má. Nabízel ještě setkání v restauraci, ale to jsem zásadně odmítla, protože bychom neměli na rozhovor klid. U něj doma by to nebylo podle něj vhodné místo a byli bychom rušeni

dítětem. Při rozhovoru byl sdílný a byl ochotný mi odpovědět na mé otázky. Po celou dobu byl milý a ochotný. Rozhovor trval asi dvacet minut.

Respondent č. 5 – pedagog

Respondent je moje dobrá známá. Učí na základní škole. Kontakt byl pro nás velmi jednoduchý. O rozhovor jsem si řekla po telefonu a vyšla mi vstříc.

Rozhovor probíhal v její domácnosti při běžné návštěvě. Moje známá mi odpověděla na všechny mé otázky. Rozhovor nebyl nijak nepříjemný ani pro jednu z nás. Celkově to trvalo asi dvacet minut.

Respondent č. 6 – pedagog

Respondentku jsem znala. Kontaktovala jsem jí telefonicky. Respondentka pracuje jako učitelka na poloviční úvazek na základní škole v malém městě.

Na rozhovoru jsme se dohodly na mojí návštěvě u ní doma. Během rozhovoru byla velmi ochotná. I když pracuje na poloviční úvazek ve škole a dodělává si ještě školu, tak znalosti ohledně problematiky šikany měla velmi dobré. Šikanu za svou praxi již zažila.

Při rozhovoru byla mírně nervózní. Bála se, že mi řekne něco špatně. Rozhovor trval asi dvacet minut.

Respondent č. 7 – školní psycholog

Školního psychologa jsem kontaktovala na doporučení od známého.

Pán byl velice ochotný, nabídl mi několik termínů na rozhovor. Pozval mě k nim do školy, aby mi mohl také ukázat, a poskytnou materiály související s danou problematikou. Popsal mi i několik případů, se kterými se setkal za dobu jeho učení. Působil na mě velice přátelsky a snažil se mi na vše odpovědět co nejpodrobněji. Odpovědi formuloval i tak, abych všemu rozuměla. Rozhovor mi trval asi třicet minut, ale byla jsem tam necelé dvě hodiny. Zbytek času mi ještě ukazoval jeho záznamy a literaturu, kterou bych mohla využít ve své bakalářské práci.

Respondent č. 8 – rodič

Respondenta znám řadu let, tak byl svolný k rozhovoru o šikanování jeho syna.

Setkali jsme se na přání respondenta v jeho domácnosti. Samotný rozhovor trval okolo třiceti minut. Respondent byl po celou dobu milý. O problému hovořil otevřeně. Odpověděl mi na všechny otázky.

4 Prezentace výsledků

Respondenti

Tabulka č. 4

Respondenti	Role v šikaně	Charakteristika respondenta
R1	Oběť	Žena, kolem 20 let
R2	Oběť	Žena, kolem 30 let
R3	Oběť	Žena, kolem 32 let
R4	Agresor	Muž, kolem 25 let
R5	Pedagog	Žena, kolem 45 let
R6	Pedagog	Žena, kolem 25 let
R7	Školní psycholog	Muž, kolem 50 let
R8	Rodič oběti	Muž, kolem 55 let

4.1 Rozhovor s oběťmi

Otázka č. 1 – Vzpomenete si, kdy Vám poprvé začali ubližovat?

- Kolik bylo agresorů?
- Kdy jste si uvědomil/a, že jde o šikanu?

R1 a R2 odpověděli, že šikana začala v páté třídě, tj. již na prvním stupni základní školy. To znamená, že u nich začala šikana okolo jedenáctého roku věku. R3 se od R1 a R2 lišil. U R3 začala šikana už v devíti letech, tj. ve třetí třídě. U všech tří respondentů tedy začala šikana již na prvním stupni základní školy.

R1 uvedl, že bylo agresorů přibližně pět, přičemž jeden hlavní (šlo o dceru učitelky). R2 a R3 byli napadeni dvěma agresory.

R1 a R3 vypovídali shodně. Uvědomili si šikanu až po dlouhé době – po roce a déle. R1 uvedl: „*Uvědomila jsem si to až v polovině šesté třídy (tj. o rok a půl později). Dříve jsem neměla ani zájem něco řešit, protože jsem jak se tak říká, měla jiné starosti.*“ Tato věta byla vysvětlena tak, že doma byly veliké problémy kvůli rozvodu rodičů, tak si respondent narážek nevšímal.

U R1 se šikana začala při rozvodu rodičů. R3 řekl: „*Uvědomila jsem si to až o více let později. Přesně si nevzpomínám. Možná tak po dvou letech, možná po třech.*“ R2 uvedl: „*Uvědomila jsem si to, až když mi to rodiče vysvětlili, tj. asi po týdnu*“

Tabulka č. 5

	Začátek šikany	Počet agresorů	Uvědomění si šikany – po jaké době
R1	5 třída ZŠ	5	Po 1,5 roce
R2	5 třída ZŠ	2	Po 3 letech
R3	3 třída ZŠ	5	Po týdnu

Otázka č. 2 – Byl jste jediný/á ve třídě, kdo to zažíval?

R2 a R3 vypovídali shodně. Každý byl ve třídě jediný, koho šikanovali. Oproti tomu R1 uvedl: „*Byla jsem jediná z holek. Potom jsme měli ve třídě kluka, který zase chodil špatně oblíkaný a chodil špinavý do školy, tak se mu posmívali kvůli tomu, ale nebylo to až tak vážné.*“

Tabulka č. 6

	Počet obětí v jedné třídě	Pohlaví obětí
R1	2	Dívka a chlapec
R2	1	Dívka
R3	1	Dívka

Otázka č. 3 – Jak se šikana vyvíjela?

U dotazovaných respondentů byla šikana rozdílná. Každý vypovídal o vývoji jinak. U R1 byla šikana dlouhodobá, ale neměla vývoj, ustrnula na urážkách a narážkách na její osobu. Zatímco u R3 se šikana postupně vyvíjela. A R2 prožil jednorázovou šikanu.

R1 uvádí: *„Šikana se moc nevyvíjela, bylo to skoro pořád stejné. Samé narážky a urážky. Akorát ze začátku jsem si to neuvědomovala a nedávala jsem tomu pozornost.“*

R2: *„Šikana byla jednorázová.“*

R3: *„Nejdříve se mi začali posmívat. Ani nevím, proč se mi posmívali, ale vadilo jim na mě úplně všechno. Nepřipadala jsem si nijak odlišná od ostatních. Po nějaké době mě začali pronásledovat při cestě domů. Celou cestu se mi za zády smáli nahlas a nahlas mě uráželi. Potom mi začali shazovat věci ze stolu, vyhazovat věci ze skříňky a ze školní tašky. Vyvrcholilo to fyzickým napadením. Bili mě ve škole i po cestě domů. Takže to začalo šikanou zaměřenou na psychiku a potom to přešlo i na fyzickou šikanu.“*

Otázka č. 4 – Jaký druh šikany to byl?

R1 a R3 se shodli na psychické šikaně, přičemž u R3 se šikana později vyvinula v šikanu psychickou a fyzickou zároveň. U R2 byla šikana jednorázová – sexuální.

R1: *„Šikana to byla spíše na psychiku, akorát jednou jsem dostala facku, ale to jsem se dovedla ubránit, tak zůstali jen u nadávání.“*

R2: *„Sexuální“*

R3: *„Byla to ze začátku psychická šikana a potom i fyzická.“*

Tabulka č. 7

	Druh šikany
R1	Psychická
R2	Sexuální
R3	Kombinace psychické a fyzické

Otázka č. 5 – Měnila se šikana v průběhu?

R1 a R2 se shodovali, že šikana se nevyvíjela. U R1 zůstávala šikana ve stejné podobě – narážky a urážky na její osobu. R2 byl jednorázově šikanován.

R3 vypověděl: „*Ano. Šikana se stupňovala. Jak už jsem ti řekla předtím, začalo to u psychicky a potom to skončilo u bití.*“

Otázka č. 6 – Znal/a jste agresory?

Všichni tři respondenti znali agresory. R1 a R2 znali agresory už od školky.

Tabulka č. 8

	Znal jste agresory?	Jak dlouho?
R1	Ano	Od školky
R2	Ano	Od školky
R3	Ano	Od 1. třídy na ZŠ

Otázka č. 7 – Jak se měnil Váš vztah vůči agresorovi?

Odpovědi respondentů se shodovaly v tom, že se vztah změnil a nechtějí agresory vidět a ani se s nimi bavit.

R1: *„Vztah se změnil, od té doby jsem se s nimi už nikdy nebavila. Beru to jako jednu z nejhorších zkušeností v životě.“*

R2: *„Od té doby jsem se s nimi bavila úplně minimálně, spíš jsem je jen pozdravila. Ale oni se mi snažili vloudit.“*

R3: *„Dodnes ty dva nemám v oblibě, a když je potkám, snažím se jim vyhýbat.“*

Otázka č. 8 – Měl/a jste někoho, komu byste se mohl/a svěřit?

Všichni respondenti odpověděli kladně. Respondenti řekli o šikaně rodičům doma. Rodiče to pak dále řešili s pedagogy a řediteli ve škole.

Otázka č. 9 – Co byste v té době nejvíce potřeboval/a?

Na tuto otázku se odpovědi od respondentů různí.

R1: *„Asi bych potřebovala podporu ostatních holek ve třídě. A taky, aby rodiče také brali ohled na moje potřeby a nesoudili se tak dlouho.“*

R2: *„Aby se to vůbec nestalo. Myslím, že jsem měla vše, co jsem potřebovala. Hlavně podporu a soucit rodičů.“*

R3: *„Aby mě nechali na pokoji.“*

Otázka č. 10 – Kdo Vám nejvíce pomohl?

Respondenti odpověděli všichni stejně. Nejvíce jim pomohli rodiče. Dále pak u R1 pomohl také jeho odchod na jinou základní školu. A R3 pomohl odchod agresorů na jinou základní školu.

Otázka č. 11 – Co byste vzkázal/a těm, co se ocitnou v podobné situaci?

Respondenti odpovídali stejně. Všichni by vzkázali ostatním, aby se svěřili rodičům nebo pedagogům a hlavně aby se nebáli a bránili se.

Otázka č. 12 – Jak byste si představoval/a ideální řešení?

Všichni respondenti vypovídali shodně. Za ideální řešení by považovali odloučení od agresora – přestupem agresora nebo respondentů na jinou základní školu.

Otázka č. 13 - Jak byl agresor potrestán?

U agresorů od R1 a R3 nebyli agresoři potrestáni. Agresoři od R2 dostali ředitelské důtky a fyzický trest doma.

Tabulka č. 9

	Byl agresor potrestán?	Druh trestu pro agresora od školy
R1	Ne	Žádný
R2	Ano	Ředitelská důtka
R3	Ne	Žádný

Otázka č. 14 – Jak byste potrestal/a agresora?

R1 a R2 se shodují v tom, že by agresorům udělali to samé. A R3 nevěděl, jak by je potrestal.

R1: „*Já bych jim udělala to samé jako oni mě, ale to nejde, takže aspoň bych je přendala na jinou školu, aby také přišli o kamarády jako já a museli si hledat nové.*“

Otázka č. 15 – Co bys agresorovi/agresorům vzkázal/a teď s odstupem času?

Odpovědi od respondentů jsou různé.

R1: *„Nechtěla bych se s nimi vidět, ale kdyby to bylo nutné, tak bych řekla, že je k smrti nenávidím a že mi hrozně ublížili.“*

R2: *„Řekla bych, že je nesnáším ještě dnes.“*

R3: *„Že se chovali hrozně a že mi psychicky moc ublížili, přála bych jim to samé.“*

Otázka č. 16 – Jaká byla prevence šikany na Vaší škole?

R2 odpověděl, že si nevzpomíná. R1 řekl, že na základní škole neměli žádnou přednášku o šikaně ani při vyučování ani mimo vyučování. R3 vypověděl, že jednou v sedmé třídě měli ve výuce zmínku o šikaně od učitele.

Respondenti by jako prevenci šikany by považovali dozor na chodbě během přestávek, což na obou školách bylo. Z odpovědí obou respondentů je jasné, že na jejich základních školách není vůbec dobrá prevence šikany.

R1: *„Nikdy jsme za celou základní školu neměli žádnou přednášku o šikaně. Ani při výuce s námi o šikaně nemluvili. Je to strašný, ale i když jsem byla na dvou základkách a ptala jsem se spolužáků na obou školách, tak ani když jsem odešla a na druhé než jsem přišla, tak nikde nic jako program prevence nebylo pro žáky. Učitelé o přestávkách do tříd nenahlíželi a všichni stáli akorát tak u topení a četli si noviny, připravovali si věci na další hodinu nebo se občas jim podařilo se skrýt tak, že ani my jsme je nenašli. Je to dost ubohé, když si učitelé hrají na to, jak na jejich základní škole se šikana hlídá a jak tam žádná není. A přitom je šikana všude, akorát ti učitele jsou leniví a nechtějí to řešit, anebo nemají ani zájem o tom vědět.“*

R3: *„Na naší škole moc dobrá prevence nebyla. Sice byl dozor na chodbě, ale ten si věčně něco četl nebo si s někým povídal a co se dělo ve třídách, to mu bylo jedno. Maximálně se do třídy šli podívat, když byl opravdu velký hluk ve třídě.“*

Neměli jsme žádné přednášky o šikaně a učitel s námi o tom mluvil jen jednou v sedmé třídě při občanské nauce.“

Otázka č. 17 – Jaký měla šikana dopad na Vaši psychiku?

Na tuto otázku R2 neodpověděl. Odpovědi R1 a R3 se různily. R1 se psychicky ulevilo po přestupu na jinou školu, ale psychické následky má dodnes. Svě agresory nechce nikdy potkat a omezuje ho to i v běžném životě, protože se vyhýbá místům, kde by mohl agresory potkat. I R3 má psychické následky. Dodnes má problémy o zažité šikaně mluvit a stále se mu dělá špatně při pomýšlení na tento zážitek.

R1: „Tím, že mě rodiče přendali na jinou školu, se mi značně ulevilo. Našla jsem tam spoustu nových přátel, i když to bylo těžké se seznámit s nimi. V novém prostředí se mi podařilo na to nemyslet a zase se začít věnovat učení. Což mi na předchozí základce moc nešlo a zhoršil se mi i prospěch. Dodnes když si na to vzpomenu, tak se mi udělá špatně od žaludku a je mi na zvracení jako tehdy. I po té době se s těmi lidmi nechci vidět. Když to šlo, tak jsem se odstěhovala a vyhýbám se místům, kde bych je mohla potkat, protože všichni stále bydlí na stejném místě. Nikomu bych takový zážitek nepřála.“

R3: „Ještě teď je mi z toho špatně. Dělá mi problém o tom mluvit. Přála bych těm agresorům to samé. Byl to dost ošklivý a dlouhý zážitek. Budu se snažit, aby tohle mé dítě nezažilo. Kdyby něco takového zažilo, tak mu pomohu, co nejvíce to půjde.“

Otázka č. 18 – Jaký přístup měli rodiče a učitelé k Vaší šikaně?

Všichni tři respondenti se shodovali v odpovědích. Podle respondentů učitelé k šikaně měli velice laxní přístup a snažili se šikanu tzv. „zamést pod koberec“. Zatím co rodiče měli úplně opačný přístup. Snažili se šikanu hned řešit a co nejrychleji dosáhnout vyřešení šikany a potrestání agresora. Byli na své děti velmi hodní. Byli vstřícní, snažili se ve všem jim vyhovět a pomáhali, jak jen mohli.

4.2 Rozhovor s agresorem

Otázka č. 1 – Kdy jste začal napadat své spolužáky?

„Šlo o jednorázovou záležitost, ani nevím, zda jsem byl agresorem nebo ne. Přišel ke mně spolužák a začal mi nadávat do debilů podobně. Hádali jsme se takhle každou přestávku. Jednou to vyústilo až k boji. Byl jsem označen jako agresor, ale já to tak necítil. Přišel ke mně a začal mi nadávat jako vždy a najednou mě kopl do břicha a já jsem se ohradil a omlátil jsem mu hlavu o lavici. Já jsem měl pohmožděniny na břichu a on měl pořádnou bouli na hlavě, ale jinak nám nic nebylo.“

Otázka č. 2 – Jak jste oběť šikanoval?

„Nadávali jsme si pořád dokola.“

Otázka č. 3 – Co si myslíte, že bylo důvodem, že jste tak činil?

„Mě se rozváděli rodiče a on byl ze čtyř dětí a rodina se mu vůbec nevěnovala.“

Otázka č. 4 – Měl jste poté problém s rodiči?

„Ano“

Otázka č. 5 – Nahlásil Vaše agresivní chování někdo Vaším rodičům nebo pedagogům ve škole?

„Spolužáci to nahlásili pedagogickému dozoru na chodbě.“

Otázka č. 6 – Pokud ano, jak se Vaše agresivní chování řešilo?

„Měl jsem veliký problém doma, táta mě profackoval, sebrali mi mobil a hrozně dlouho jsem nesměl ven.“

Otázka č. 7 – Jak na Vaše jednání reagovali ve škole a jaký trest jste dostal?

„Řešilo se to a dostali jsme oba dva ředitelskou důtku.“

Otázka č. 8 – Čeho nejvíce litujete?

„Lituji, že jsem se neovládl, dnes už to tak neřeším a zkouším být pořád v klidu a nenechám se jen tak vyprovokovat, nestojím o problémy.“

4.3 Rozhovor s pedagogy

Otázka č. 1 – Setkal jste se někdy se šikanou na Vaší škole?

Všichni respondenti se shodli. Respondenti zažili každý na své škole šikanu.

R6: *„Ano. Setkala jsem se s ní hned po půl roce na škole, kde učím na poloviční úvazek. Bylo to ve třídě, kterou učím. Jednalo se o šikanu mezi třemi kluky. Dva šikanovali třetího kvůli jeho levným věcem. Jeho rodina byla sociálně slabší. Chlapec měl ještě další tři sourozence. Dva starší bratry a mladší sestru. Chlapec tedy měl poděděné věci do školy i oblečení. Kvůli tomu začala šikana. Ze začátku se mu vysmívali a později došlo i na fyzické násilí.“*

Otázka č. 2 – Po jaké době učení na ZŠ jste se setkal/a se šikanou?

Tabulka č. 10

	Doba
R5	Po roce
R6	Po půl roce učení na ZŠ

Otázka č. 3 – Měl/a jste někdy šikanu ve své třídě, když jste byl/a třídní učitelem/učitelkou?

R5: „Ano. Loni v šestém ročníku k nám nastoupil nový žák romské národnosti a začal dělat problémy, které tam do té doby nebyly. Vytipoval si nejprve jednoho chlapce podobné povahy, který by si sám nic výrazného nezačal, ale spolu utvořili dvojici, která začala obtěžovat spolužáky a to především jednu dívku silnější postavy, ze které si udělali terč svých útoku.“

R6: „Ne. Nejsem třídní učitelkou, protože jsem prozatím na částečný úvazek z důvodu studia na VŠ.“

Otázka č. 4 – Měl/a jste ve třídách, ve kterých učíte, obět' nebo agresora?

Dotazovaní respondenti shodně uvedli, že měli ve třídě jak agresora, tak i obět'.

Tabulka č. 11

	Obět' ve třídě	Agresor ve třídě
R5	Ano	Ano
R6	Ano	Ano

Otázka č. 5 – Jak jste na šikanu přišel/přišla?

R5: „*Nejprve se na mě obrátila kamarádka zmiňované žákyně a potom sama šikanovaná.*“

R6: „*Chlapec to řekl doma, že se mu ve třídě smějí a začali ho i bít. Rodiče přišli do školy, a jelikož třídní učitelka marodila dlouhodoběji, tak jsem to řešila já s rodiči.*“

Otázka č. 6 – Jak jste šikanu řešil/a?

R5: „*Spolu s výchovným poradcem a ředitelkou školy jsme hovořili jednotlivě se všemi zúčastněnými žáky a později s rodiči jejich dětmi samostatně.*“

R6: „*Nejdříve jsem si popovídala s chlapcem, který byl šikanovaný a poté s agresory. Nakonec se to vyřešilo přestupem šikanovaného na jinou školu a agresori dostali ředitelské důtky.*“

Otázka č. 7 – Řešil/a jste šikanu pouze s obětí a s agresorem nebo s celou třídou?

Respondenti se shodují. Oba respondenti řešili nejdříve šikanu s obětí a s agresorem, nakonec se doptávali žáků, kteří šikanu viděli. Celé třídě záležitost poté jen oznámili.

Otázka č. 8 – Řešil/a jste to s obětí i s agresorem dohromady, nebo s každým zvlášť?

Respondenti se v řešení šikany shodují. Řešili situaci s každým zvlášť.

R5: „*Ne. Vždy s každým zvlášť.*“

R6: „*S každým jsme to řešili zvlášť.*“

Otázka č. 9 – Probíhala šikana i nadále, po řešení a potrestání agresora?

Ani u jednoho z případů neprobíhala šikana dále.

R5: *„Ne. Možná i díky tomu, že hlavní agresor opakoval ročník, dostal se do jiného kolektivu, kde nemá podporu u žádného z žáků a zatím se sám výrazně neprojevuje.“*

R6: *„Neprobíhala. Šikanovaný chlapec přešel na jinou školu.“*

4.4 Rozhovor se školním psychologem

Otázka č. 1 – Setkal jste se někdy se šikanou na Vaší škole?

Respondent se setkal s šikanou na škole již několikrát. Vypovídal, že dříve šikana měla jiný průběh. Byla dříve krátkodobější a vždy se našel ve třídě někdo, kdo se zastal oběti a postavil se agresorovi, tj. regulovali si šikanu ve třídě sami. Na rozdíl od dnešní doby, kdy se šikana projeví až po delší době nebo vůbec. Spolužáci se chovají k druhým lhostejně.

R7: *„Setkal, a to několikrát. Dříve bylo narušování vztahů mezi spolužáky, jak se tomu nechá taky říkat, takové přímější – viditelnější – kratší. Ve více se v případě nepravosti zapojil někdo ze třídy, aby případné agresory v určité chvíli (když to přerostlo míru) umravnil, popř. se napadeného zastal. Nevzpomínám si, že by to mělo znaky dnešního narušování – kdy většinou se jedná o případy dlouhodobější šikany. Útoky jsou i s rostoucí technizací sofistikovanější, agresivnější. Přijde se na to později, protože – a to je ten rozdíl oproti minulosti – okolí je i lhostejnější, málokdy se oběti někdo zastane, popř. oběť pouze utěšuje, ale agresorovi nebo agresorům se nikdo přímo nepostaví. Může to být jen můj dojem daný i nostalgií po „starých časech“, a vůbec mám pocit, že zastat se slabšího se už moc nenosí, spíše se přitápí pod kotel.“*

Otázka č. 2 – Měl jste někdy šikanu ve své třídě, když jste byl třídním učitelem?

Respondent řešil šikanu mezi dívkami v sedmé třídě (tj. 2 stupeň ZŠ). Ze začátku řešil, zda o šikanu vůbec jde, protože to bylo klidné mezi nimi. Šlo o klasické hádky mezi dívkami kvůli chlapci. Šikana se rozjela naplno až v deváté třídě, kdy se do toho vložila třetí osoba.

R7: *„Měl, i když zpočátku jsem řešil, zda se o šikanu vůbec jedná. Byl to takový „specificky-typický“ případ. Začal mezi dívkami v 7. třídě (příčinou chlapec), bylo to mezi nimi, neverbální posunky, nadávky, pomlouvání atp. Ale okolí to bralo jako věc mezi nimi a nikdo se nepřidal. Také to netrvalo dlouho, prostě spolu přestaly mluvit a bylo to, takže bychom to za šikanu neoznčili. V osmičce byl klid a mazec začal v devítce, kdy do třídy přistoupila kamarádka jedné z aktérek, a kolotoč se rozjel – rozjitřeny staré rány, přitom už si neměly v čem konkurovat, a navíc už hrály agresorka s kamarádkou přesilovku (cca 3 měsíce). Oběť sice byla na ledacos zvyklá, ale to víte, stokrát nic umoří osla, takže to skončilo brekem, zhoršením prospěchu a nakonec oznámením. Jak si vzpomínám, neustálé tiché komentáře typu „smrdíš (velmi populární), si píska, no jo – naše chytrá...“, obscénní gesta, otáčení očí v sloup, lehké drcnutí při míjení, hypnotizace pohledem při obědě a zkoušení, úsměšky, kroucení hlavou, pomluvy u ostatních – je to kurva..., a to ve společnosti s kamarádkou, která zdatně sekundovala a to i tehdy, když nebyla kamarádka agresorka přítomna, neboť oběť už byla docela perplex (měla sice taky blízkou kamarádku, ale ta byla docela ňuňka – takže jí moc nepomohla). Nakonec jsme to na přelomu ledna a února nějak vyřešili, alespoň do konce roku byl klid – a to jsem se oběti často ptal.“*

Otázka č. 3 – Jak jste na šikanu přišel?

Uvedl, že žákyně za školním psychologem sama přišla. Psycholog byl první, komu se dívka svěřila.

R7: *„Oběť přišla s brekem, že se to už nedá vydržet, že se nemůže soustředit na učení, že jí bývá ráno špatně – mámě nechce přidělovat starosti, neb se stará ještě o dva sourozence a chodí do práce (neúplná rodina), že si myslela, že to zvládne sama, jako minule, ale teď jsou na ní dvě a že kamarádka jí všechno dosvědčí. Také popsala*

případ ze 7. třídy, kdy to prý všechno začalo (Velká zrada) a tato zrada byla použita jako pomluva nyní, proto se kolotoč rozjel.“

Otázka č. 4 – Jak jste šikanu řešil?

Respondent použil standartní postup vhodný pro řešení šikany. Nejdříve si vyslechl oběť, její kamarádku a dva svědky. Poté následoval rozhovor s kamarádkami agresorky. Ze všeho si dělal potřebné poznámky a z toho poté i zápis. V poslední řadě vyslechl agresorku, kdy jí mohl i předložit již sepsaná fakta, která mluvila proti ní. Uvedl, že agresorka se po sléze přiznala.

R7: „Vyslechl jsem oběť, její kamarádku a dva uvedené svědky (ostatní říkali, že je to v podstatě pravda, ale brali to jako folklór mezi nimi, my jim to říkali, že jsou ty dvě trapný – agresorky, ale ony to vždycky nějak zamluvily a oběť to řešila se svojí kamarádkou), samozřejmě slyšeli a viděli jen něco... ale dobře věděli, že se holky nenávidí; ze všeho jsem dělal zápis. Následovala kamarádka agresorky (velké divení, ona nic, nikdy a nikde), když jsem jí řekl, že dělám zápis, mám někoho vyslechnuto – tak podstatě přiznávala to, co jsem mohl konkrétně doložit z předchozích výslechů – působil asi i strach, že si to zapisuju a hrozím školním řádem a rodiči včetně rodičů oběti...pak jsem si pozval agresorku, která samozřejmě nedala najevo, že ví, o co by se mohlo jednat, tak jsem se zeptal na vztah s protistranou, jak že to vidí (no přece normálně). Zahrál jsem divadlo – šikana je...; podle školního řádu se postupuje, ...gesta, pomluvy, nadávky, sprostá slova, strkání...taky to je šikana...dvě na jednu má znaky atd. V podstatě to přiznala (vzpomínám, že byla červená a na krku měla skvrny), samozřejmě velká zrada byla naopak...taky jí prý pomlouvá a mluví na ní sprostě, ale asi to přehnala včetně nesmělého, že začala (ale byla prý pomluvena) a pod pohrůzkou oznámení rodičům a řediteli školy slíbila, že už toho nechá a nebude si jí všímat. Ze všeho jsem si dělal zápis. Oběť a agresorky jsem jejich výpověď nechal podepsat, jména svědků nikde

neuvedl a riskl jsem, že jejich výpověď zůstane mezi námi, ale že ji využiju při šetření.“

Otázka č. 5 – Řešil jste šikanu s celou třídou?

Šikanu jako takovou školní psycholog řešil s třídou, která o proběhlé šikaně věděla. Nikdo to však ve třídě nebral moc vážně.

R7: „Třída v podstatě věděla, že se něco takového děje, ale jak sami žáci říkali – brali to jako věc mezi nimi i s přihlédnutím k minulosti, někteří se i přiznali, že se bavili, ale musím říct, že se nikdo vlastně nepřidal – naštěstí, ale ani nezastal – bohužel. Většinou už bylo 15 a měli takový ten po-občankový pocit, pánové dokonce pronesli něco o slepicích, někdo mával rukama ... no jo naše....atp. Takže jsem měl pocit, že to brali jako takový folklór a že někteří měli svých starostí dost s přijímacím řízením. Trochu jsem naznačil, že i když to věděli – že jedné už to silně vadí, tak se mohli zastat (my jsme jim to říkali, nechtěli jsme bonzovat...) a že to zpočátku vypadá jako spor mezi 2 než se přidá další, a že sice něco nevadí, ale pokud to někomu začne vadit tak, že je mu blbě atp. tak se jedná o něco jiného, taky jsem musel zaonačit, kdo mi to řekl, aby oběť nebyla za bonzáka, tak že se ke mně doneslo mimo třídu... ale jestli mi věřili, nevím.“

Otázka č. 6 – Řešil jste to s obětí i a agresorem dohromady, nebo s každým zvlášť?

Školní psycholog se řídí dle stanovených pravidel, a tak řešil šikanu s každým zvlášť.

R7: „Dohromady ne, ani žádné podejte si ruce a buďte na sebe hodné. Poučil jsem je o školním řádu, o následcích, a slíbil, že to vyřeším důtkou třídního učitele za narušování vztahů popř. nevhodné chování pro obě agresorky a několik otcovských rad na cestu, že jestli mě naštvou...a ať si nehrají a podobné výkřiky.“

Otázka č. 7 – Probíhala šikana i nadále po řešení a potrestání agresora?

Po neustálém sledování a poptávání ostatních, šikana nadále nepokračovala.

R7: *„Tak jsem sledoval cvrkot...občas se poptal... prý byl klid. Až úplně ke konci roku zase nějaká gesta, označení za bonzačku. Tak mi bylo obětí vytčeno, že jsem slíbil, že neprozradím zdroj oznámení (což jsem opravdu neprozradil), ale vždyť jsme se přece tak dohodli...přesto byla oběť ukřivděna a nevěřila. Přitom byla během 2. pololetí ráda, že se jí někdo zastal – pro dobrotu na žebrotu.“*

4.5 Rozhovor s rodičem

Otázka č. 1 – Kdy jste přišli na to, že Vaše dítě je šikanováno?

Respondent uvedl, že s tehdy ještě když byl s manželkou, tak si všiml, že syn chodí s modřinami ze školy. Syn se začátku nechtěl přiznat, že se ve škole něco děje, ale po mírném nátlaku rodičů, přiznal šikanu ze strany spolužáka.

R8: *„Když nám syn chodil s modřinami ze školy. Když jsme se ho ptali, od čeho to má, tak pokaždé říkal, že spadnul nebo to má z tělocviku a podobně. Ale potom se to dostalo do situace, kdy měl stále obtíže zdravotní – bolelo ho břicho, hlava, zvracel apod. Chodili jsme s ním po doktorech, ale nikde mu nic nenašli. Až po době nás doktorka (praktická) řekla, že je to psychosomatický problém a jestli se neděje něco ve škole. Po delším rozhovoru, kdy jsem na syna trochu zatlačil, mi řekl, že ve škole ho šikanuje spolužák.“*

Otázka č. 2 – Jaký druh šikany u Vašeho dítěte to byl?

Šikana u dítěte začala jako forma psychické šikany a později se vyvinula do fyzické šikany.

R8: *„Co jsme se nakonec dověděli, tak ze začátku synovi nadávali a smáli se mu a poté to přešlo k bití – dávali mu pěstí, facky a kopali ho.“*

Otázka č. 3 – S kým jste to ve škole řešili?

Respondent s manželkou vzniklý problém nejdříve oznámili třídnímu učiteli. Po laxním přístupu třídního učitele manželé neotáleli a šikanu nahlásili ředitelce školy. Ředitelka školy to okamžitě začala řešit se školním psychologem.

R8: *„Nejdříve jsme šli za třídním pedagogem, ale ten k tomu měl podle mě dost laxní přístup, tak jsme šli za ředitelkou školy. Ta to začala řešit se školním psychologem a konečně se začalo ve škole něco dít. Třídní učitel odmítal vůbec to, že ve své třídě má nebo měl nějakou šikanu.“*

Otázka č. 4 – Jak se šikana vyřešila?

Agresor byl potrestán, ale i po trestu šikana pokračovala. Manželé syna přendali na jinou základní školu.

R8: *„Šikana pokračovala i po potrestání agresora, takže nakonec jsme přendali syna na jinou školu. V nové škole se syn cítí dobře a má tam spoustu kamarádů.“*

Otázka č. 5 – Jaký byl Váš a Vaší (tehdejší) manželky přístup k problému?

Manželé chtěli co nejrychleji problém šikany vyřešit, aby synovi zdlouhavé řešení (vyšetřování) šikany ještě více neublížovalo. Snažili se po celou dobu být podporou pro syna.

R8: *„Šikana pokračovala i po potrestání agresora, takže nakonec jsme přendali syna na jinou školu. V nové škole se syn cítí dobře a má tam spoustu kamarádů.“*

Otázka č. 6 – Co byste vzkázal rodičům, kteří jsou nebo budou v podobné situaci?

R8: *„Asi bych jim vzkázal, aby to řešili co nejrychleji a nejefektivněji. Aby to řešili ve spolupráci se školou.“*

5 Diskuze

V bakalářské práci se zabývám problematikou šikany na základní škole. Výzkum probíhal v domácím prostředí respondentů s výjimkou školního psychologa, kterého jsem navštívila přímo v jeho kanceláři. Do mého výzkumu se zapojilo osm respondentů. Většinu respondentů jsem znala, nebo jsem je kontaktovala přes mé známé. Z osmi respondentů byly tři oběti, jeden agresor, dva pedagogové, jeden školní psycholog a posledním respondentem je rodič oběti.

Pro výzkum jsem v praktické části práce využila kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum byl proveden pomocí polo strukturovaných rozhovorů s respondenty. (7) Respondenti byli vybráni na základě řízeného výběru.

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat dynamiku, zjistit, jaké druhy šikany existují a jaké důvody vedou agresory k šikanování druhých. Dále pomocí výzkumu jsem chtěla zjistit, jak šikanu a její dopad zvládají šikanované děti a jak na základních školách předcházejí šikaně. K naplnění cílů bakalářské práce jsem zvolila tři výzkumné otázky: **VO1** – S jakým postojem a pomocí přistupují rodiče a učitelé k dětem, které někdo šikanuje?

VO2 – Jak se šikaně na základní škole dá předcházet?

VO3 – Jaké jsou dopady šikany na psychiku žáka?

Jedním z cílů mé bakalářské práce bylo zjistit, jaké druhy šikany existují. V teoretické části v bodu 1.3 všechny typy šikany popisují. V podstatě se šikana dělí na krátkodobou a dlouhodobou, psychickou a fyzickou. Každou formu šikany mám ve svém výzkumu zastoupenou alespoň jedním respondentem. R2 v rozhovoru popisuje takovou šikanu, kterou bych zařadila do krátkodobé. U R1 a R3 se jedná o dlouhodobou šikanu. Přičemž R3 bych zařadila do psychické i fyzické šikany, zatím co R1 bych zařadila pouze do psychické šikany. V mém výzkumu převažuje dlouhodobá a psychická šikana. (14)

Dalším cílem bylo zjistit, jaké důvody vedou agresory k šikanování druhých. Podstatnou roli zde hraje rodinná výchova. Na mou otázku směřovanou na agresora: „Co si myslíte, že bylo důvodem Vašeho šikanování druhých?“ jsem dostala odpověď: „Mě se rozváděli rodiče.“ Z celého rozhovoru s agresorem vyplývá, že měl doma rodinné problémy, proto na tom nebyl psychicky dobře. Ve škole už neustál narážky na jeho osobu a tak napadl spolužáka. Agresor může být vysloveně vyprovokován obětí (jak to bylo v případě dotazovaného R4). Na agresora může být doma vyvíjen velký psychický nátlak ze stany rodiny a tak ho ve škole může kdokoli v jakoukoli dobu lehce vyprovokovat. **(31)**

Pro výzkum byly stanovené tři výzkumné otázky:

První výzkumná otázka: S jakým postojem a pomocí přistupují rodiče a učitelé k dětem, které někdo šikanuje?

Každý člověk je schránka nejen silných, ale bohužel i slabých stránek, které mohou být použity proti němu. V případě že agresor si upevňuje své silné stránky a svou pozici na slabším jedinci, rodiče oběti mohou prvotní změny zaznamenat v chování jejich dítěte jako uzavřenost, plačtivost a někdy i jako prudké změny nálad. Neřešení problémů může vést ke skutečnému onemocnění či k záškoláctví. Zde nastává čas, kdy většina rodičů pokládá první otázky a v případě dobrého vztahu se dítě s problémy svěřuje. Rodičovskou rolí je poskytnout svému dítěti plnou podporu a tyto problémy okamžitě operativně řešit, tzn. kontaktovat učitele svého dítěte nebo školního psychologa či ředitele školy. Učitelé, psychologové se aktivně zapojují v řešení problému. **(30)**

Oběti, se kterými jsem vedla rozhovor, postupovali správným způsobem, a to tak, že se svěřily doma svým rodičům, ke kterým měli největší důvěru. U dvou ze tří obětí rodiče začali řešit problém šikany korektním způsobem a po celou dobu poskytovali velkou psychickou podporu. Byli milí, vstřícní a snažili se svým dětem ve všem maximálně vyhovět. Jak respondenti popisují, rodina jim ze všeho nejvíce pomohla, byla pro ně oporou v nejhorších chvílích, které prožívali díky agresorům. Například u R1 rodiče tolerovali zhoršení prospěchu a nezatěžovali dítě výčitky z důvodu

neprospěchu. Naopak zvýšili úsilí pro co nejrychlejší vyřešení nesnází. Když šikana u R1 neustupovala, rodiče zažádali o přeřazení na jinou školu a tím se řada překážek vyřešila. Zatím co rodiče byli velmi ochotní a pomáhali, tak učitelé zachovávali poněkud strnulý přístup. Výzkumné rozhovory ukazují, že učitelé k šikaně přistupovali nepružně anebo se snažili šikanu vůbec neřešit. Při řešení šikany je velmi důležitá úzká spolupráce pedagogů s rodiči, bohužel u R1 a R8 spolupráce nebyla. U R1 se šikana ve škole neřešila (co si respondent pamatuje) a u R8 ji třídní pedagog odmítal řešit.

Jedinou výjimkou byla dívka, o které mluvil R7 (školní psycholog), ta oznámila šikanu rovnou školnímu psychologovi, který ji začal neprodleně operativně řešit.

Druhá výzkumná otázka: Jak se šikaně na základní škole dá předcházet?

U této otázky bylo důležité zjistit, zda se na základní škole předchází šikaně, a když ano, tak jakými způsoby. Prevence je jedním ze základních prostředků, jak bojovat proti šikaně ještě před jejím vznikem. Bohužel na základních školách, které respondenti navštěvovali, se nejspíše prevencí agresivního jednání hlouběji nezabývali. Z odpovědí, které jsem dostala, vyplývá nezralost a nepřipravenost škol, respektive ředitelů a školních metodiků na tak rozsáhlý úkol. Dodnes nejsou seskupeny důležité podklady, vypracovaná pravidla ani intervence, které by se měli v preventivním programu uplatnit. O extrémním formě agresivního násilí se stále hovoří, pořádají se diskuze se snahou o přesné vyjádření problematiky. Různorodost, velké množství pohledů a zkušeností komplikuje vytvoření funkčního modelu. Připravovaný vzdělávací program by měl vycházet z konkrétního věkového období, tzn. co dítě má v určitém období umět a ovládat. Každá škola by měla dostat určitou pravomoc, kdy by mohla zvážit své personální, materiální i finanční prostředky a na základě těchto skutečností zvolit směr pro co nejefektivnější výsledky nově zavedeného modelu. Stanovená strategie by měla být založena na pestrosti prevence, vlastní aktivitě žáků a jejich rodičů, včetně zapojení celého pedagogického sboru školy. Tento směr by měl podpořit vstřícnost, ochotu a snahu o spolupráci ve skupině, zároveň by eliminoval nedůvěru

mezi kamarády a spolužáky. Poutavou, zábavnou formou by měly být osvojeny základní etická a společenská pravidla, zásady mezilidských vztahů, umění naslouchat a vcítit se do problémů druhých lidí. Ukázat, že není potřeba ubližovat, ponižovat, zastrašovat či překračovat osobní hranice z důvodu svých negativních emocí. Vysvětlit jak usměrnit negativní pocity, udržet afekty pod kontrolou, zvládat stres, úzkost a impulzivní jednání. Jak zmírnit projevy svého sobectví a egoismu. Pozitivním výsledkem prevence je porozumění bolesti, zdravotním a sociálním následkům, které jsou způsobovány agresivním jednáním. Naučit se umění komunikovat o problémech, řešit spory, vyjednávat o kompromisu či vyjádřit emoce kultivovaným způsobem. V neposlední řadě rozpoznání projevy šikany, jak ochránit slabšího kamaráda či postup jak požádat učitele, psychologa nebo výchovného poradce o pomoc. Mladiství jsou seznámeni s právní normou týkající se trestných činů a s hranicí trestní odpovědnosti. **(26)**

Jak vyplývá z výzkumu, jedinou prevencí proti šikaně jsou kantorské dozory o přestávkách nebo pauzách na oběd. Pedagogové by měli procházet po chodbě, na kterých mají dozor a dávat pozor na žáky v jednotlivých třídách. Bohužel na některých školách tomu tak není. Pedagog stojí po celou přestávku na jednom místě a neprochází celou chodbou a ani nenahlíží do tříd. Někdy kantor nedává pozor co se děje okolo něj na chodbě a čte si noviny nebo si vypracovává podklady na další vyučovací hodinu. Proto nemá kantor možnost šikaně předejít, ani šikanu najít nebo zabránit již vzniklé šikaně. Dle mého názoru je pohyb pedagogů po škole úplné minimum, co by mohli udělat, aby zabránili šikaně.

Při prevenci je důležité, aby byla prevence na úrovni školy jako celku, tj. spolupráce kantorů, spolupráce kantorů s rodiči atd. R8 vypověděl, že u nich spolupráce s kantorem nebyla možná. Z toho vyplývá, že u vyzpovídaných respondentů byla řešení šikany porušena jedna z důležitých složek prevence – nespolupráce pedagoga s rodiči. **(26)**

Třetí výzkumná otázka: Jaké jsou dopady šikany na psychiku žáka?

Děti, které jsou vystavovány tyranii, mučení, urážení, ukřivďování se stávají osamělými, stydlivými, bázlivými a nejistými v chování. Pro rodiče by měli být první varovné signály, jako nechut' chodit do školy, ranní nevolnosti, bolesti břicha, modřiny na těle, poškozené školní věci či oblečení, které by měli začít řešit okamžitě v zárodku, aby předešli následkům diskriminace, pronásledování nebo vyčleňování jejich dítěte z kolektivu. Pro většinu dětí je psychický tlak tak náročný, že při dlouhodobém působení dochází k vážným duševním poruchám. Patří mezi ně strach ze školy, úzkostné poruchy, chronické deprese, negativní pohled do budoucnosti nebo sebevražedné úmysly. U některých jedinců může vzniknout forma závislosti, kdy oběť k tyranovi vzhlíží a obdivuje ji, ochotně plní veškeré jeho tužby.

Cílem této výzkumné otázky bylo zjištění rozsah dopadů na psychiku žáka. Důležité je vědět, že následky nemusí být jen psychické, ale mohou být i fyzické. Dalším důležitým bodem je, že šikana nemusí mít dopad jen na oběť nebo agresora, ale může mít dopad na spolužácích, kteří se vyskytovali poblíž šikany. **(19) (9)**

U všech vyzpovídaných respondentů byly psychické, ale i krátkodobé fyzické následky. Například u R3 byly fyzické následky po bití. Dle mého názoru každý druh šikany zanechá na každém (ať už na agresorovi nebo oběti) následky.

Z výzkumu jsem poznala, že následky se nemusí odvíjet jen od doby šikanování, ale i od druhu šikany. V tomto názoru výsledky mého výzkumu shodují s Kolářem (2001). Příkladem je R1 a R2, přičemž oba dva respondenti mají doživotní psychické důsledky a přitom se jednalo o rozdílné formy šikany. R1 prožil dlouhodobou psychickou šikanu a R2 zažil jednorázovou (krátkodobou) sexuální šikanu. Přesto, že oba respondenti zažili naprosto rozdílný druh šikany, tak mají oba stejné důsledky.

Psychické důsledky mohou mít vliv na zdravotní stav žáka, na školní prospěch žáka apod. Zdravotní stav žáka se může zhoršit vlivem neustálého stresu a psychického nátlaku na osobu. Jak vyplývá z výzkumu, u R1 se objevili psychosomatické následky psychické šikany. U respondenta se objevili neustálé bolesti břicha, se kterými byl později týden hospitalizován v nemocnici na dětském oddělení. Mé tvrzení o vlivu

stresu a psychickém nátlaku se shoduje s názory v knize Dětská a adolescentní psychiatrie. (8)

Dotazovaní respondenti 1, 2 a 3 se shodují, že mezi jejich psychické následky patří strach z setkání agresorů. Systematicky se snaží vyhýbat místům, kde by mohlo dojít k setkání. Tento stav jim nedovoluje žít plnohodnotný život, neustále se snaží vyhýbat, utíkat, schovávat před někým a něčím. Tento stav vnímají jako nepřekonatelný blok v jejich životě. Mezi psychické důsledky, které mají dotazovaní respondenti, patří i přetrhání jejich dosavadních sociálních sítí. Například R1 byl nucen přestoupit na jinou školu a ztratil tak přátele, které měl již na dosavadní základní škole. (22)

6 Závěr

Ve své bakalářské práci se zabývám otázkou problematiky šikany na základních školách. Každá forma šikany je narušením vztahů ve třídě. Samotné šikanování se může vyvinout i v trestnou činnost, kdy je na oběti spáchán čin úmyslného ublížení na zdraví.

V teoretické části práce jsem věnovala popisu problematice šikanování podle odborných literatur. Vymezuji pojem šikana a jak je šikana popsána v zákoně. Ne každý si uvědomuje, že obětí nebo agresorem nemusí být jen žáci, mohou to být i učitelé. Dále se zmiňuji o typech (formách) šikany, kde jsem psala o nové formě šikanování a to kyberšikaně. Kyberšikana je výsledkem technického pokroku, kdy žáci nebo pedagogové mohou šikanovat prostřednictvím mobilních telefonů, počítačů a internetu. Dále se zde zmiňuji o pěti vývojových stádiích šikany a důsledcích šikany. U důsledků šikany píše o fyzických, psychických, sociálních důsledcích, ale také o posttraumatické stresové poruše. V neposlední řadě se zde zmiňuji o prevenci šikanování.

V druhé části jsem pro vlastní výzkum k dané problematice zvolila kvalitativní metodu, při které využívám polo strukturovaný rozhovor. Rozhovor byl veden s osmi respondenty rozdělených do pěti kategorií – oběti (tři respondenti, agresor, pedagogové (dva respondent), školní psycholog a rodič oběti.

K výzkumu mám stanoveny tři výzkumné otázky:

1. S jakým postojem a pomocí přistupují rodiče a učitelé k dětem, které někdo šikanuje? K této otázce jsem využila rozhovor se všemi respondenty, kromě agresora. Pedagogové svůj přístup popsali jako velmi příznivý a v podstatě ukázkový. Dokonce školní psycholog uvedl, že dívka přišla ohlásit šikanování její osoby nejdříve jemu. Oběti vypověděli, že šikanu ohlásili nejdříve svým rodičům a ti měli k šikaně velmi dobrý přístup a hned ji začali řešit.

2. Jak se šikaně na základních škole dá předcházet? Odpovědi od obětí, na tuto otázku, se shodovali. Oběti vypovídali o špatné prevenci na jejich základní škole.

Jedinou prevencí u nich bylo, že stál dozor na chodbě, ale neprocházel se a tak se na žádnou šikanu nepřišlo. Museli jí sami doma nahlásit. Měla by ve škole být větší prevence. Alespoň formou různých přednášek jak pro rodiče a žáky, tak i pro pedagogy. Měla by být větší informovanost i v široké veřejnosti.

3. Jaké jsou dopady šikany na psychiku žáka? Šikana, ať už krátkodobá nebo dlouhodobá, zanechá na všech účastnících (oběti, agresoři, přihlížející) šikany psychické následky. Tyto okamžiky a špatné zkušenosti si budou pamatovat po zbytek života.

7 Použitá literatura

1. BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
2. BULLYING STATISTICS - STOP BULLYING, Harassment, and Anti-Bully in School/Work. Bullying Statistics [online]. 2013 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.bullyingstatistics.org/>
3. E-bezpečí [online]. 2008 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.e-bezpecni.cz/index.php/temata/kyberikana>
4. ELLIOTTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995, ISBN 80R7178R419R2.
5. FIELD, Evelyn M. Jak se bránit šikaně; praktický rádce pro děti, rodiče i učitele. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
6. HARTL, Pavel. Stručný psychologický slovník. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
7. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
8. HORT, HRDLIČKA, KOCOURKOVÁ, MALÁ A KOL. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-404-5.
9. KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7367-014-3
10. KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 9788073678715 (brož.).
11. KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 128 s. ISBN 80 – 7178 – 123 – 1.
12. KOLÁŘ, Michal. Školní program proti šikanování [online]. 2005 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/htm/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>
13. KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

14. MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
15. Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách [online]. 2008 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z:<http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet>
16. MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
17. NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1385374975.pdf>
18. POLICIE ČR. Policie České republiky [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/vite-co-je-kybersikana.aspx>
19. POLICIE ČR. Policie České republiky [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
20. Poradenské centrum: Pro drogové a jiné závislosti [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.poradenskecentrum.cz/pet-stupnu-sikany.php>
21. PÖTHE, Petr. Dítě v ohrožení. Praha: GplusG, 1999. ISBN 80-86103-21-8.
22. Pražské centrum primární prevence: Portál primární prevence rizikového chování v Praze [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=7>
23. Prevence kyberšikany. ONDRÁČKOVÁ, Tereza a Monika VLACHOVÁ. Prevence kyberšikany [online]. 2010 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: www.kybersikana.eu
24. ROGERS, Vanessa. Kyberšikana ; pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073679842.
25. ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi; Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

26. ŘÍČAN, Pavel. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6
27. *Šance dětem* [online]. 2013 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-ditete/agrese-sikana-a-jine-formy-nasilneho-chovani.shtml>
28. ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
29. TRAIN, A.: Nejčastější poruchy chování dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 200s. ISBN 80-7178-503-2
30. VÁGNEROVÁ, Kateřina et al. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Vyd. 2. Editor Kateřina Vágnerová. Praha: Portál, 2011, 147 s. ISBN 978-807-3679-125. 978-807-3679-125.
31. VÁGNEROVÁ, Marie, Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004, ISBN 80 7184-488-8.
32. Zákon č. 200/1990 Sb. o přestupcích. In: Sbíрка zákonů. 1990. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200>
33. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. In: Sbíрка zákonů. 1999. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7263/ZSPOD.pdf>
34. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů. 2009. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik>
35. ZÁKON Č. 561/2004 SB., O PŘEDŠKOLNÍM, ZÁKLADNÍM, STŘEDNÍM, VYŠŠÍM ODBORNÉM A JINÉM VZDĚLÁVÁNÍ (ŠKOLSKÝ ZÁKON). In: Sbíрка zákonů. 2004.